

انگریزی استعمار او افغانستان

پښتونخوا ادبي خانگه کویته

لیکونکی : اولس یار

Ketabton.com

تړون

له ۱۸۳۸ څخه تر ۱۹۸۱ م پورې د ملي خپلواکۍ او ټولواکۍ او ټولنيز ادالت د پاره د نړيوال سامراج (چې لومړۍ يې انگرېزي او اوس يې امريکي سامراج په سر کېښي دی) استعمار، نوی استعمار، او ډول استثمار په ضد مبارزه کې د جنوبي مستعمره پښتونخوا د اسمان مالومو او نامالومو مبارزو او سپيڅلو شهيدانو ته ، چې ځيني ځلانده ستوري پکښي دا دي،

اودولاخان اڅکزۍ، پيز مامد ترين، غوث مامود کاکړ، همزه کاکړ، ارسلا خان اتمانخيل کاکړ، مشو خان مرانۍ، ازمير خان مندوخيل، ساون موسی خيل، گلباران جوگېزۍ، شېر جان کاکړ، زريپ زده کوونکۍ، سادېک کاسۍ، او خان شهيد اوډل سمد خان اڅکزۍ .

فهرست

لومړۍ باب

۱. انگرېزي استعمار گام په گام
له شاه زمان څخه تر لومړي انگرېز يرغله
۱۷۹۳ تر ۱۸۳۸
۲. د شاه زمان په هندستان دويمه حمله
۳. د شاه زمان دريم ځل لاهور ته تگ
۴. د افغانستان په باره کې د فيرنګي استعماري سياست
۵. د مهدي علي خان او جان ملکم مشنونه
۶. د جان ملکم او فتح علي خان لوظنامه
۷. د پاينده خان او نورو سردارانو وژل
۸. د شاه زمان ماته او ړنديدل
۹. شاه مامود د افغانستان لومړۍ ځل باچا
۱۰. د انگرېز ډيلي نيول
۱۱. حاجي پيروز او هرات
۱۲. شاه شجاع
۱۳. د فيرنګي استازی

سريزه

يو نامتو تاريخ پوهاند وييلي و، چې د افغانستان سيمه له لمريه څخه د گرد تاريخ څلور لاره ، چوک او چارسو وسيدلي دي.

دلته د شاوخوا د نړۍ د هر لوري څخه د راپاڅيدلو انساني څپو مخه شوی ده. دلته د بيل بيل ناغ/ نسل اولسونه او د هغوي تمدونونه سره نښتي او يو ځای شوي دي. دغه حقيقت د دی سيمی پر استوگنو خپلی نيکمرغه اغيزې هم واچولي او بد مرغه يې هم تر شا پريښودلي.

يو قوم چې په داسی چارسو ميشت وي، او پر خپل ټاټوبي او خپلواکی او خپلو ځانگړو دودونو بيخي د ليونتوب تر څنډی مين وي، نو هغو ته وچې کلکي دوي روغي وړاندې دي. يا خو به په دا دومره لويو پياوړو څپو کې د تل لپاره ورکيري - او خپل نوم او نښان او هر څه به بايلي او يا به دغري ورسره وهي.

د سکندر يوناني له وخته چې ليکلی تاريخ رابرسېره شوی دی بيا تر مغولو او فرنگيانو پوري دا حقيقت د لمر غونډی ځلانده دی چې دوي له هريوه راتلونکي يرغلگر سره دغره وهلی ده - د دی پرله پسې دغرو، نښتو او هلو ځلو پای دا شوه چې دا وگری د جنگ او ننگ ،ميراني وتلي اتلان او پهلوانان وگرځيدل او په دوي کې داسی سر لوري او کره وړه وروزل شول ، چې د شاوخوا نړۍ هيڅ اولس او خلک دوي د ځان سيال نه گانه، او په دوي کې د ښو او بدو هغه آر او مایار ، هم دغه خپل خوی بوی ، پښتو او پښتونوالی وگرځيدله. پښتو د دوي لپاره د وړو سپيڅلو ، درنو او روښانه انساني قدرونو يوه مجموعه شوه، او د دوي تر ټولو لوی پيغور دا سو چې ،، چې ته هم پښتون يې ،، .

د تاريخ پر چوک د استوگني هغه تر ټولو غټه بدمرغي دا وه چې دا قوم د تاريخ په اوږدو کړلچونو کې تر تر تله په نښتو، چنگ درب اړخ او هله گله اخته وو. کډه په شا اوسيدلي دي. دغه ډول چاپيريال د دی سيمي وگري ځښته پياوړي جنگيالي او ننگيالي ميرونه خو جوړ کړل مگر دغه کره/عمل دومره تر څورگي سره وځکيده چې په دوي کې ځان ځاني بي کچه ډيره پيدا شوه او له دوي څخه يې بهترين جنگيالان مگر بدترين سپاهيان جوړ کړل او منځنی قومي لښکر يې په پيښلی او منظمه توگه نه شو ترتيبدلای. د پيوست /دومدار جنگ او نښتو پای دا شوه چې پښتانه د علم او پوهنی او هنر و کارونو ته نه شول اوزگار او دوي د ليک لوست له خوا دومره پاتی راغلل چې له دوي خوارانو هغه د علم ډير برکتونه خو پريږده ، بيخي هغه خپل وريارلی تاريخ هم لا ځيني هير شو. او د يو چا وينا ده چې له کوم قوم څخه خپل تاريخ هير شي د هغه بڼه/مثال داسی وي لکه يو سړی چې د يادداښت /حافظه قوت وبابيلي.

په انساني ذهن کې د يادداښت قوت د يوه منځني برېښتون غونډی دی. چې هم له دغه څخه د انساني ذهن هر ي پوي گوبڼي ته رڼا رسيري. او د همدی له کبله وده کوي. اوس دی نو لوستونکي ځانته په خپل ذهن کې د يو داسی سړي چې يادداښت يې بايلي وي يا نيمگري وي ، نڅښه وسنجوي.

دا سړی به د دی خپلی بنیادي نیمګړتیا له کبله د ذهن په ټولو برخو کې نیمګړی وي. دده په کره وړه او خوئ بوئ کې به پیل او ترتیب نه وي - د بنکارندویو څرګندو حقایقو به سیخه سمه نتیجه نه سي ایستلای.

اوس راشی مونږه د پښتون قوم حالت او د دغه لور، بي حافظي سړي حالت سره وګورو، نو به مونږ ته د قوم دپاره د خپل تاریخ اهمیت څرګند شي. دا خو د جهل او ناپوهی تیارې په مونو خورې وړې وي. چې د باندينو/بهرنیو یرغلګرو و ځانته / علاوه زمونږه د هیواد کورنی استثمار د خانانو، پيرانو، ملايانو او آفيسرانو په بڼه کښې خپل ځکېدلي اوږدئ دلال جوراوه، هغوي يواځې د خپلې خیتي لپاره بشپړ قوم او وطن د جنگ و سرو لمبو ته غورز او بل ته يې مړيې کاوه. او مونږه د وطن او اولس خلاف د دي استعمار او استثمار په يو والي نه پوهېدو. یرغلګرو لیوانو دورې او باران غوښت چې په دغه حالت کې دوي خپل شوم مراد ښه ترسره کولای شو.

مونږه په خپلو کورنیو بدیو او میرځیو، خورا ښي سپېرې دورې سره پورته کولی، او د دغو له کبله مو د خپلو وینو باران په ځان اورولو. او دښمنان مو د خپلو ځکېدلو دلالانو په مرسته پر خپله ښکلی خاوره غوښند ته ایله کړي وو. یرغلګرو داسې گوزارونه راکړل چې مونږه يې غوټ سره پریکړو او بیا يې بیا ځله وویشلو او د قبایلو او ایجنسیانو او د نور ډول ډول نومونو په لومو او زندیو کې يې د وطن پلورونکو د نوکریو، خانشینو او اطلاعات الاونسونو پر دانو ونيولو، الوتل راڅخه پاتې شو او غلامان شو. بادارانو چې څه راسره کول مونږ منل.

د وخت له تیریدو سره د لومو او زندیو رنگونه او نومونه هم بدل شو. او هم د دلالانو کره وړه د زمانی سره سم بدل شو. ښاغلی اولسیار صیب د ټولو پښتنو د منني او ستاییني وړ دی چې د فیرنګي او افغانانو د نښتو یوه خاکه يې په سوچه پښتو کې پښتو لوستونکو ته وړاندې کړه. زما ښاغلی وکیل صیب ته دا خواست دی چې د مغلو او پښتنو د نښتو هم دغسې یوه خاکه راوباسي لکه دا اوسنی. ولس چې اورنگ بیا فیرنګ او له هغه وروستو فیرنګ په بل رنگ، دا ټوله نقل یو په بل پسې بشپړ مضمون دی او د نوي پښتون تیر وینس ځلمیان چې پر خپل تیر تاریخ ښه کره نظر ولري. ولی چې له دی ډیره زده کړه کیدلای شي. او د کومې ځلانده بیا او راتلونکې لپاره چې دوي هلي ځلي کوي، د دی لپاره پخوانی تجزیي ډیرې پکاریدلای شي. دا زمونږ د تاریخ هغه ویاړلی ځای دی چې که په مونږ کې ځکېدلي دلالان شته نو د قام د پت او ننگ ساتونکو او پالونکو هم یو بهیر شته، چې تل دوي د ښمن مخ ته دریدلي دي. د پښتنو او افغانانو د هیواد یوه سیمه هم د داسې ننګیالیو خالي نه ده اوسیدلي. تر اوسه پوری ه د هغو د میرانی او ننگ سندرې د وطن په هر گوټ کې ښه په ویاړ او خوند ویلې کیري.

د شلمی پیرې دی څرخ د ځښته پریوتلو قومونو لپاره هم د اولسي پاڅون او خپلواکۍ زیری د خپل عیني قوانینو سره سم راوړی دی. اوس د نړی داسی گوټ نه دی پاتی چیری چې اولسونه نه دي راپاڅیدلي او د خپل ځلانده راتلونکي لپاره هلي ځلي نه کوي. هر چیری خپل چاري (خودغرضه) استثماري مشران او واکداران پرزول کیري مگر زمونږ د هیواد پر اولسي عظیم د ثور پاڅون چې څومره های هوئ جوړه سوی ده - او د دروغژنو دورویو یو لوی خوب پورته سوی دی او سیمه بین الاقوامي اندوخر پله ښخه ده. چیری داسی خو نه دي چې د دی دورو او خوب په ولوره کې بیا مونږه ته چا بده پرلي / ټاکلی ده؟؟

اوس د مزکي تناوونه سره ځکېدلي دي. د پوهنی او علم رڼا دومره ډیره شوی ده چې تیاره هیچیری هم ورته نه شي ټینګیدلای. پښتنو او افغانانو ته هم د نوي انقلابي زمانی د ځښته

دلته د باندني شوکمارانو (نړيوال سامراج چې په سر کې يې امريکي سامراج دی) او د هغو له مونږ څخه د رانيولو څکېدلو دلالاتو (وطني استثمار او رجعت) تکی توري بد مرغه ناروا لېسکري او د وينو ځلميانو د خپلواکۍ او حق پرستۍ او ترقي د سپين سباون اولسي لېسکري په څرپ سره نېلي. دا وخت په نړۍ کې بې استثمار ټولنه جوړونکي ملکونه چې سر يې عظيم اکتوبر انقلاب کېښودلو او د نوري نړۍ په هر گوټ کې د ملي او طبقاتي خپلواکۍ د غورزنگونو ورځ په ورځ پر مخ تلل او بريالي کېدل ، د وينو ځلميانو ملاتړ دي.

څومره په خروښ ، بیره او پييلۍ توگه چې ځلميان انقلابي نوی رڼا په يو منځني سنجېدلی او سره تړلی تکنیک خوروي ، په هغه انداز به زمونږه د ننګيالي اولس جرگې او مرکې سره غونډيري. زمونږه په دود کې هم دغه جرگې او مرکې تر ټولو لومړی مهم کار دی. که يو ځل خو مونږ دغه پړاو ته ورسيدلو نو بيا زمونږ د اولس گامونه خورا اوږده او آزموييلي گامونه دي. د اوسني بين الاقوامي انډوخر مخ نيوي بې د دغو جرگو مرکو بيخي نشي کيدلای. وينو ځلميان د اولس هغه ذهن او مغز دی ځکه خو دوي ته د پښتون خواري کښ اولس هيله ده چې دوي د نوی انقلابي زمانې کومي علمي رڼاگانې موندلي دي. هغه دی خپل اولس ته په هاغه اسانه او ساده ژبه کې ورسوي چې ډيری اولس ورباندې پوهېدلای شي.

وينو پښتانه بايد چې د ښاغلي اولس يار د دی ټپوسونو ښه ځيره پلټنه او پلغرنه وکړي چې زمونږه په تاريخ کې دا پيښه ولې بيا شوی ده. چې گټلي جنگونه مو سلا بلا په نه څه بايللي دي.

د يونانيانو د يوی پخوانۍ کيسۍ له رويه د خپلواکۍ ناوی ته يواځی هغه څوک رسيدلای شي چې د وينو په سيند کې لامبو وهلی شي. اوس که مونږ د هغو وينو اټکل وکړو چې له مودو زمونږ ميرنيو په خپله خاوره توی کړي دي او خپل ننګيالي سرونه يې تری څار کړي دي، نو دا ټپوس څښته کړه پلغرنه او گورنه غواړي چې دا دومره ډيره سرښندنه او دا دومره ډيره وينه زمونږه د خپلواکۍ د ناوی ولور ولې نه شو؟؟؟

د ښاغلي وکیل صيب د کتاب لوستونکي به يو څه ټاکلي ځلميان وي. او هيله ده چې دوي به دغه کتاب لاس په لاس د پښتونخوا هرې څنډې ته رسوي. او ژر به يې ختم کړي. کله چې د بل چاپ نيټه راغله هيله ده چې اولس يار صيب به دغه اولسي سندري ،،

سردار مامد ايوب خان وکرل جنگونه
بر سرگورثي راوستل پوځونه

او،، دوست مامد ووييل خدايه كله به سهار شي.....،، او داسې نورې هر مرو پلتي او په خپل كتاب كې به يې په خپل خپل ټاپې ځايوي. دا به كتاب نور اولسي او خوندمن كړي. له نورو ويينو او لوستو پښتو كه هغه د مدرسو د نظام تعليم پېداوار دي او كه د سكولي نظام له ټولو څخه دا هيله ده چې دوي به د خپل قوم علمي نيمگړتياو ته وگوري او د اوسنۍ زمانې د ځلانده انقلابي ساينسي نظريو په رڼا كې به د خپل قوم هر اړخيزه اړتيا په سترگو كې وساتي. او خپلې ليكنې او څيړنې به ډگر ته راوباسي. ولې چې نوي ځوانان د پښتو ليكلي شيان دومره لږ ويني هسې نه چې دوي يې داسې وگني چې پښتانه دا كار كولای نه شي.

شیراني

۲۷ ستمبر ۱۹۷۹

لومړی باب

انگریز استعمار گام په گام

(له شاه زمان څخه تر لومړي انگریز يرغله)

۱۷۹۳ زک څخه تر ۱۸۳۸ زک

افغانستان ته د انگریز استعمار خونخوارې منگلي ، د لمړي ځل لپاره د شاه زمان (۲۳ می ۱۷۹۳ څخه تر ۱۸۰۱) په وخت کېني ، راوغزېدلې. که څه هم دا وخت دا لږه هم درک نه شوه په دی ، دلته د افغانستان د شاوخوا سیمې د هغه وخت سیاسي حالاتو لاندې شان بیان پکار دی.

د احمد شاه بابا (۱۷۴۷ تر ۱۷۷۳) وروسته د ده زوی تیمور د هیواد باچا شولو ، شل کاله حکومت یې وکړلو ، او په ۱۷۹۳ کې مړ شولو. د ده څخه د مړینې په وخت یو ویشتم زامن پاتې شو. چې په هغوي کې همایون، مامود، پېروز ابدین له یوې مور او شاه زمان او شاه شجاع له بلې مور څخه وو. پنځم زوی زمان د پلار په ژوند والیعهد جوړ شوی و. نو د پلار له مړینې وروسته په درېشتم می ۱۷۹۳ د شاه زمان په نامه باچا شولو.

د احمد شاه بابا له وخت څخه حکومت قبایلي سردارانو چلاوه چې د ولایتونو والیان، او په جنگ کې به سرداران هم دوي وو. دا وخت دا سرداران، په یوې نوې امتیاز لرونکې طبقې بدل شوی وو. د افغان اولس په استحصال اخته شوي وو، د وطن مینه یې لږه شوې او په ذاتي اعتراضونو، کې تر هر څه تیر وو. په دوي کې زوره ور ځای د جمال و، چې د شاه زمان په وخت کې د ده زوی پاینده خان د وزیر اعظم ځای درلودلو.

تر ستلج پورې پنجاب، کشمیر او سنده د افغان فیودالي دولت لاندې وو. او له خان قلات سره یو ډول اتحاد و، هلته د اروپا هیوادونه د پانگوالی دور ته ورگډ شوي وو. په انگلستان کې د کرامویل په مشرۍ کېني ، په اولسمه پېړۍ عیسوی کې سرمایه داري انقلاب راوستل شوی و.

د امریکه متحده ایالتونو په کال ۱۷۸۳ م کې د انگلستان د مستعمری (نو آبادي / کالونی) له حیثیت څخه ځان ازاد کړی و.

د فرانس بورژوا انقلاب په کال ۱۷۸۹ کې راغلی و، باچایي یې پای ته رسولی وه او فیدالي نظام یې مات کړلو. د اروپایي هیوادونو سرمایه دارانو (پانگه والو) د نړۍ په شوکه او علاقایی ویش لاسونه پورې کړي وو.

د دی ملکونو سرمایه دار حکومتونو د سرمایه دارانو د استحصالی (استثماری) غرضونو لپاره د ټولې نړۍ د ویش ، نیولو، او په ټولو چارو کې د مرییتوب کرنلاره غوره کړله. او د دی لپاره یې د زور، دسیسو (سازشونو) ، بډو، تیر ایستلو او دروغو طریقو سره سم پر ټوله نړۍ وینه تویونکي او وېجاړونکي جنگونه وتیل، او د نړۍ د دی بریندی شوکی او د هیوادونو د دی ویش لپاره یې د یورپ ملکونه هم و د جنگ تنور ته وغورزول.

د اورپا د پانگوالو دولتونو د گټې اخیستلو لپاره ، نورو ملکونو په سیاسي ، معاشي او نورو ټولو چارو کې د مرئ کولو د هدفونو او د هغو د لاس ته راوړلو لپاره د دوی راز راز طریقو ، دا سیاست استعمار بلل کېږي. یا دی ته استعمار وایي.

د هندستان کوچنی وچې ته ، د انگریز سوداګرو ، ایسټ انډیا کمپنی، خپله لومړی کالوني په کال ۱۶۱۲ کې په سورت کې جوړه کړه. د فرانس او برتانيا سرمایه داری طبقې خپلو ملکونه، د منډی او نورو ملکونو د نیولو لپاره، یو له بله سره په وینو تویونکو جنگونو نښلولي وو. فیرنګي په هندوستان کې د ،، وویشه او حکومت وکړه ،، په سیاست عمل کاوه. او د جاګیردار او نورو امتیاز لرونکو طبقو سره ، د بډو، سازش، او د گټو د یو والي په طریقو ، د هندوستان د اولسونو تر مینځ د تضاد د تیزولو، یو له بل سره جنگولو، او بیا یو په یو تر خپل لاس لاندی راوستلو په لار یې ډیر ګړندي ګامونه اخیستل.

په کال ۱۷۵۵ کې، فیرنګي جرنیل کلابیو په سهیلي هندوستان کې، فرانسیسي جرنیل ډوپلي ته ماته ورکړه. او پښې یې ټینګې کړې. بیا دغه کلابیو د بنګال نواب سراج الدوله ته په جون ۱۷۵۷ کې د پلاسي په میدان ماته ورکړه. او بنګال یې ونیولو. اوس نو د بنګال په سرو او سپینو او نورو وسایلو فیرنګي نور زوره ور شولو. بروکس ادمز وایي ، دا مبالغه نه ده چې د یورپ راتلونکي د بنګال په بري ولاړ و، ،.

د بنګال د نیولو وروسته، د ډیلي و لور ته مخ واړولو، چیری چې مغل عالمگیر ثاني باچا و، د هندوستان د جاګیردارانو له لاسه د اولسونو د خپل مابین د جنگ په سبب فیرنګیان یې د څه څنډه مخ په وړاندی تلل. په ۱۷۶۱ کې عالمگیر قاني ووژل شو. په دی شپو کې د ده زوی ولیعهد شهزاده علی جوهر ، د فیرنګي استعمار ګرانو د ټکولو لپاره بنګال ته تللی و. هلته یې له دوي څخه ماته وخوړله ، او په پټنه کې یې د بنګال دیواني هغوي ته ورکړه ، ډیلي (دهلی) ته راستون شو او د شاه عالم ثاني په نوم باچا شو.

د پاني پت په دریمه جهګړه کې ، د پاني پت په ډګر پر ۷مه جنوری ۱۷۶۱ د افغان لښکرو څخه ، چې د احمد شاه بابا په مشرئ کې جنگیدل ، مرهټه ماته وخوړه.

وروسته انگریز میجر منرو (جګړن منرو) په کال ۱۷۶۴ م کې د بکس په جهګړه کې شاه عالم ثاني ته ماته ورکړه. فیرنګي وروسته ، دی تر خپل لاس لاندی ، د اله اباد او کوره ضلعو (اولسوالو) باچا کړلو ، او پنځوس لکه روپي اطلاعات الاونس یې ورکړلو. د ده زوی جوان بخت ، مرهټه سردارانو تر لاس لاندی باچا و. بیا دی بیرته مرهټه و ډیلي ته راوستلو ، انگریز له دی حالاتو څخه په ډیر ګړندیتوب پوره پوره ګټه اخیستله.

په ۱۷۷۳ کې په کلکته کې انگریز ګورنر جنرل وارن هیسټنګر د اوده نواب ته په پنځوس لکه روپي باره انگریز پوځ ورکړلو ، او د روھیلکنډ د حافظ رحمت خان افغان حکومت یې ونړاولو. دا یې هم پیسې واخیستلی او هو یې د روھیلکنډ دولت ختم کړلو. او اوده یې دومره کمزوری کړلو چې بل ګام به یې دلته و.

دا وخت د مرهټه او روھيله افغان سردارانو ، یو له بل سره منګلي وی. او شاه عالم ثاني کله د یوې او کله د بلې ډلی تر لاس لاندې و. د غلام قادر روھيله له لاسه شاه عالم ثاني وړند شولو، بیا په ۱۷۸۵ کې ، د مرهټه سندھیا په حکم د غلام قادر روھيله لاس پښې پرې شوې، سندھیا د شاه عالم سپه سالار شو ، او دا ډول د مغل قدرت مات شو.

بله خوا ، رو هیله افغان قدرت د نواب اوده په لاس ونړیدلو، بس پر ډیلي د مرهټه و تش د نامه واک پاتي و. او فیرنگي د ډیلي پوره نیولو ته ځان جمتو کاوه.

د هندوستان جاگیردارو دولتونو د یورپ د سرمایه داري استعمار مخه نشو نیولای. په دی شپو ورځو کې د فرانس بورژوا انقلاب (کال ۱۷۸۹) په نتیجه کې ، د فرانس سرمایه دار دولت ، د نیولین بوناپارت د حکومت بڼه اخیستلو کښي و. او د یورپ نورو استعماري قوتونو سره، چې په سر کې یې انگریزي استعماري دولت و، په جنگ اخته و.

د سهیلي هندوستان په مېسور کې ، سلطان تیبو چې له فیرنگیانو سره د مرگ او ژوند په مبارزه کې نښتی و، د فرانس و حکومت ته لیکونه لېرل رالېرل ، او هغوي ته یې پر هندوستان د فرنگي د ټکولو د پاره وویل. په پنجاب کښي ، سکھ ، د بیلو بیلو سردارانو په مشرئ کې د قدرت د نیولو هلي ځلي کولي. د وزیر اباد رنجیت سنگه ، د گجرات صاحب سنگه ، د لاهور ولیهنا سنگه او د امرتسر گلاب د قدرت د نیولو په لور رهي و.

شاه زمان ۲۳ می ۱۷۹۳ تر ۱۸۰۱

په دی حالاتو کې شاه زمان د افغانستان باچا شو. له دی سره سم ، د هندوستان بیل بیل قوتونه، لکه تیبو سلطان، مرهټه، رو هیله، د یو بل خلاف او بیا په تیره د فیرنگي د مخنیوي لپاره . شاه زمان ته د هندوستان د تگ بلنه ورکړه. له دی پرته، شاه زمان پخپله هم په دی پوهه و ، چې فیرنگي چې یو ځل په هندوستان کې پښي ټینگی کړي، نو آخري گوزار به یې په افغانستان وي. نو د ده له لومړیو ورځو په هندوستان د برید چمتووالی و. د حکومت د واگو د تر لاسه کولو له لومړیو شپو څخه شاه زمان او د ده وروڼه همایون، مامود، او فیروزالدین (حاجي فیروز) سره په خپلو کې ونښتل. مشر ورور همایون یې دري ځلي په کندهار برید وکړلو، یا ئې ونیولو، په پای کې یې له کندهار سره، پر ۹م اگست ۱۷۹۵ ماته وخوړه. په لیه (ډیره غازي خان) کې ونیولی شو ، سترگی یې ویستل شوي او په ۳۰ م دسمبر ۱۷۹۵ م کې په کابل کې بندي شو. مامود، چاجي فیروز او د مامود زوی کامران دی پله په هرات کې پورته شول، مامود دویم ځل په جنوری ۱۷۹۵ م کې ماته وخوړه، خو خپلی مور په شاه زمان وبخښلو او بېرته د هرات وای شولو.

په ایران کې اغا مامد کاچار د یو ایراني دولت جوړولو په تکل کې و، ایران د نادرشاه افشار (۱۷۳۷ تر ۱۷۴۷) په جلا جلا نوابیو کې ویشل شوی و. د شاه زمان د باچا کېدلو په وخت ، د ایران د خوا خراسان په مشهد کې ، د نادر شاه افشار روند نمسی ، شاه رخ د افغانانو په زور واکمن و. له دی سره په طباس ، مین او تورشیز کې عرب، د مشهد په قطب او په سهیل کې، د تربت حیدري تاجک اسحاق خان، او د مشهد په قطب لویدیځ کې کرد سرداران، گونا خان، ظفر نالو، او ممیش خان د کیوشان (کوچان) او چنازان واکداران وو.

ازبکو په مشهد پرله پسي بریدونه کول، او د دولت آمدن (عایدات) د دی بریدونو د بندولو لپاره ، د شا وخوا سردارانو ته د بڼو په توگه ورکول کیده.

د شاه زمان په ضد ، د همایون درې ځله او د مامود په هرات کې دوه ځله پورته کیدل ، په داسې حال کې کیده چې دی به د هندوستان په لور رهي و. یا به یې د دی لپاره ملا تړله. په دی به یو څو دی وځنډیده، او بل به یې زور مات شولو. خو په پای کې د کال ۱۷۹۵ په ورسټیو شپو کې تر اباسین پر اټک پوری ووت، په حسن ابدال کې یې یو څو شپې وکړلې او په ۳م جنوري ۱۷۹۶ م بېرته پېښور ته وگرځیدلو. او بیا له دی ځایه کابل ته ولاړلو. په دی شپو کې آغا مامد قاچار ، ایراني خراسان یو کړ، په مشهد کې یې ، شاه رخ ونيولو ، او د ده زوی نادر مرزا کابل ته رسېدلو باندې په کابل کې شاه زمان سره ولیدل.

د شاه زمان د هندوستان په لور لومړۍ برید (جنوري ۱۷۹۷)

شاه زمان د ۱۷۹۶م کال په کابل کې تېر کړلو، او په ژمي کې د هندوستان په لور رهي شولو، دی له کابل څخه په روانېدلو و چې د ایراني باچا مامد قاچار استازی ورته ورغلو ، بیا ده له هغه سره خپل استازی ایراني باچا ته واستولو، شاه زمان دا پلا ، د کال ۱۷۹۷ د جنوري په لومړۍ نیټه لاهور ته ورسېدلو، دا وخت په هندوستان کې د فېرنګي د مخنیوي وس هیچا نه درلودلو. بس یو د افغانستان د شاه زمان څخه په ویره کې وو. نو یې پر افغانانو د نظر ساتلو لپاره په انوپ ښار کې چهاونۍ جوړه کړه. او د ۴م بنگال رساله، او ۲۶م، ۲۷م، ۲۸م او ۲۹م بنگال پیاده کنډکونه (رجمنټونه) یې جوړ کړل. وروسته چې د شاه زمان لاهور ته د رسېدو خبر وڅغلو نو یې د باري د دی پوځ د بنگال پیاده ۳۰م ، ۳۱م ، ۳۲م ، ۳۳م ، ۳۴م ، او ۳۵م نوي کنډکونه جوړ کړل. شاه زمان په لاهور کې و، چې مامد په هرات دریم ځل پورته شولو، نو د ده د هندوستان تګ نیمګړی پاتی شولو او په چټکتیا سره هرات ته وځوځیدلو. پر ۲م جولای ۱۷۹۷ کندهار ته ورسېدلو. لا په کندهار کې و چې د آغا مامد قاچار د وژلو خبر ورته راغلو. د ده وروسته د ده زوی فتح علی شاه قاچار په ۲۸ مه جولای ۱۷۹۷ د ایران باچا شولو.

خان قلات میر نصیر خان نوري د کال ۱۷۹۴ په پسرلي کې مړ شوی و. نو د قلات لښکر د ده د روی میر مامود خان په مشرۍ کې شاه زمان ته کندهار ته راغلو. له دی وروستو باچا په رات برید وکړلو. مامود یې وتښتاه او خپل زوی قېصر یې هلته والي کړلو. مامود د ایران نوي باچا فتح علی شاه ته وتښتیدلو.

د شاه زمان په هندوستان دویم برید (۴م جنوري ۱۷۹۷)

په ۲م دسمبر ۱۷۹۷ شاه زمان کابل ته ولاړلو او په ۴م دسمبر ۱۷۹۷ له هغه ځایه هندوستان ته رهي شولو. لاهور ته ورسېدلو هلته احمد خان بارکزی والي و. هلته خبر ورغی چې مامود په څلورم ځل په هرات د برید لپاره ښکاره شولو، قېصر په هرات کې د مامود د لاسه قلابند شولو، باچا بېرته ډیر ګړندی کابل ته ستون شولو، دی چې هرات ته رسېدلو د هرات والي قېصر په جعلی لیکونو د بي باورۍ پیدا کولو په وسیله مامود بېرته تښتولی و. دا وار مامود بخارا ته ولاړ او زوی کامران او ورور حاجي فېروز دویم وار فتح علی شاه ته وتښتېدل. د لاهور څخه هرات او له هغه ځایه بېرته لاهور ته د شاه زمان په تګ راتګ د فېرنګي سترګي وې. او له دی سره د افغانستان د خانانو ، سردارانو، او نورو امتیازلرونکو ځاني غرضونه لا له لېرې څرګند وو.

د شاه زمان دريم ځل لاهورته تگ (۲۵م اکتوبر ۱۷۹۸)

شاه زمان په هرات کې و چې خبر ورغی چې په پنجاب کې سکھ پورته شوی دی. ډیر گړندی د بامیان په لار کابل ته ولاړلو او پر ۲۵م اکتوبر ۱۷۹۷ د پېښور په لار لاهور ته ورسېدلو. په جهلم کې سکھانو د لاری نیولو هڅه وکړه خو باچا سوکه تېر شولو. په لاهور کې یې د روغې جوړې لار واخیستله، او دغه کال یانې ۱۷۹۸ کې یې رنجیت سنگه د لاهور والي کړلو، چې ډیر باصلاحیته سړی و. شاه زمان بېرته کابل ته وخوځېدلو او په ۳۰ مه جنوري ۱۷۹۹ پېښور ته ورسېدلو. په جهلم کې د ډیر باران له کبله ترینه توپي پاتې شوي وې چې وروسته رنجیت سنگه او صاحب سنگه راویستلي او باچا پسي یې پېښور ته ورسولي.

فېرنګي بنګیلاک گرانو دا وخت د هندوستان ډیره برخه تر خپل بنګیلاک گرانو سلطنت لاندې کړې وه. او د پاتې برخو په نیولو بوخت و. ډیرو دولتونو آخري سلګي وهلي. د دی وخت گورنر جنرل لارډ ولزلي د سبسډیري نظام تاداو (بنیاد) کېښودلو، تر اوسه خپلواکو خو ناتوانو ریاستونو باندې یې زور واچولو چې دوی دې د برتانیا څخه پرته له نورو ټولو دولتونو سره هر ډول اړیکې وشلوي. ایست انډیا کمپنی ته دی خپله ژغورنه (ساتنه) وسپاري او د دی په بدل به فرنګي دوي ته د مرستې لپاره پېسي ورکړي. د دی اصل مطلب دا وو چې د برتانیا باداري دی ومني، او د خپلي خپلواکۍ څخه دی لاس په سر شي. دا وخت د ډیرو وجوهاتو له کبله چې پورته یې ذکر شوي دی او که نه (پر دی سیاست د تگ توان په فېرنګي کې راپیدا شوي و.

په هندوستان کې د سیاسي واک وروستی لوی مرکز ډیلي هغه نیمه پخه او نیمه ژیره زرغونه مینه وه چې د فېرنګي و لمن ته په تش باد راغورزېدونکی وه. او فېرنګي د دی پریکړي گام ته نور خو جمتو و خو یو شاه زمان و چې کال په کال هندوستان ته تللو او دوی یې دی ته نه پرېښودل، دوي ویرېدل چې هسی نه شاه زمان د ډیلي په سبب پر دوی داسی برید وکړي چې بیخي یې داسی تواني کړي چې دا پخوانی تر لاسه کړي گټي یې د لاسه وغورزوي.

د افغانستان په باره کې د فېرنګي استعمار سیاست

دا پورتنی شرایط و چې لارډ ولزلي په کلکته کې د انگریز گورنور جنرل و. د ده د سبسډیري نظام لاندې د هندوستان ډیر ملکونه، مستعمره (نوابادي) شول. د هندوستان د نیم او بشپړه مستعمره جوړولو په لار کې تر ټولو لویي خنډ افغانستان په باره کې استعمار گرانو د افغانستان د کورني او د شاه وخوا د حالاتو په نظر کې نیولو سره دا لاندینی سیاسي کړنلاره ورو ورو غوره کړه.

(ا) د هندوستان د مستعمره کولو او د هغه تر ټینګولو تر وخته لومړی د افغانستان مخ بل لوری ته اړول.

(ب) د افغانستان د ناتوانه کولو او مخ اړولو د پاره د ایران له لوری د افغانستان ولایت هرات ته پرله پسي ویره او خطر جوړول.

(ج) په پنجاب کې د سکھ سردارانو او امتیاز لرونکو طبقو په وسیله د پنجاب له جاگړي دولت (ریاست) سره لاس یو کول، بیا د هغو، له افغانستان سره په وهلو ټکولو اخته کول، چې یو خوا افغانستان نا توانه شي او بل لوری ته د رنجیت سنگه د مړینی وروسته سکھ دولت دومره ناتوانه شوی وي چې سوکه د فیرنگي لمن ته ولویږي.

(د) خو تر ټولو غټه او بنيادي خبره دا چې فیرنگي د خپلو پخوانیو استعماري تجربو په نظر کې نیولو سره دا کړنلاره غوره کړه چې د افغان اولس او د دوي د قبایلي او مذهبي مشرانو، او نورو امتیاز لرونکو د گټو تر مابین تضاد، داسی د ځان په گټه په کار راولي چې د وخت د زمامدارانو گټي، له انگریزي استعمار سره وتړي. او د دوي نس پله گډ شي. او د فیرنگي په ډول ډول مرستو برسیره یو خو دوي ښکاره په مخه، او فیرنگي تر شا افغانستان ته ننوځي او بل د دوي په ښکاره او پټه لاس وهنه د افغانستان خلک، د قبایلو، ملیتونو، او مذهبونو په شکل پرله پسې په داسی کورني جنگ او ورور وژنه اخته کړي، چې خو د دی انتشار او بد امنی په سبب، افغان ټولنه له خپل اقتصادي، سیاسي او ټولنیز مخ تگ څخه واوړي، او بل هم د دی اسبابو په نتیجه کې، افغانستان دومره ناتوانه شي، چې د فیرنگي استعماري یرغلونو ته د ټینګېدلو او د هغوي د مخ نیوي هیڅ وس ورسره پاتې نه شي. او بیا دا چې افغان اولس، د دی انتشار او بد امنی جوړونکی پټ لاس د امن لاس وبولي. او د انگریز استعمار نیولو ته چمتو شي.

دا خبره چې انگریز د ځان لپاره دا ډول واضحه سیاسي کړنلاره وټاکله، به د ده له هغو گامونو څخه ښه څرگنده شي، کوم چې، له دی وروستو په مخ واخیستل شول. هر څه چې وو فیرنگي په دی لار ډیر گړندي او ټینګ گامونه واخیستل.

دا ښکاره خبره ده چې د دی تگلاري د عملي کېدلو په وخت، او بیا په تېره د افغانستان د نیولو وروسته، افغان ټولنی، خپل طبیعي، اقتصادي، سیاسي او ټولنیز پرمخ تگ، د انگریزي سامراجي استعمار په زهرجن سیوري کې پېل کړلو.

د مهدي علی خان او جان ملکم پلاوي (مشنونه) ۱۷۹۹

انگریزانو په ۱۷۹۹ کې د ممبی یو غټ سوداگر مهدي علی خان چې د ایران د باچا په دربار کې یې ډیره اغېزه (اثر) لرله، د ایران باچا ته د دی لپاره واستولو چې دی دا باچا پر افغانستان د پرغل لپاره چمتو کړي.. په مهدي علي خان کې د سر آغاخان او د ممبی او کراچی د دلالی سرمایه داری طبقې زنډې لیدل کيږي. انگریزي ښکیلاک گران د مهدي علي خان د پلاوي (مشن) په باره کې ډیر روڼ (خوش بیننه) دي. ښاغلی جی- پی ټیټ په خپل کتاب، د افغانستان سلطنت،، پر مخ ۱۱۰ او ۱۱۱ لیکي، افغان ویری ټول هندوستان په ویره کې اچولی و (اتفلانده کړی و) د باچا بریدونو کال په کال ویره خپروله، چې انگریز یې زره شینې کړی و. برتانوي واکدارانو د سدوزی د باچا د مخ اړولو، د هندوستان په باره کې د هغه د ارادو د مخ نیوي لپاره، د ایران په دربار کې اغیزناک (موثر) د ممبی یو غټ سوداگر مهدي علي خان ایران ته واستاوه.

چې باچا په افغانانو د برید لپاره چمتو کړي، د دوي لپاره هرات یو ډیر نارغلی هدف و. او مامود د دی په باره کې ډیرې هوساینې جوړې کړې وې. د هرات د ناسو د نوین ساتلو په

د مهدی علی خان د پلا (مشن) د بري خبر لا کلکتی ته نه و رسېدلی چې د کال ۱۷۹۹ په وروستيو شپو کې ، تورن (کيپټن) جان مالکم بيا پر پلا د تهران دربار ته واستول شو. جی-پي -ټيټ په خپل پورتنی ذکر شوي کتاب کې پر مخ ۱۱۱ ليکي ، د کال په کال د افغان برید له ویرې د هندوستان د ایستلو لپاره ، له باچا سره بندوبست کول، که چېرې فرانسيسي ملت د ایران په باره کې په زړه کې څه لري، د هغو مخالفت کول، او د ایران سره د تجارت دواړې پېل کول، او و خپل پخواني ځای ته رسول درې هدفونه (موخي) دي پلا تر مخ درلودل، ، لېفټننټ جنرل میکلن په خپل کتاب ، ، افغانستان، ، کې په مخ ۸۱ د جان مېلکم د پلا په باره کې ليکي ، ، چې د دی پلا اصل هدف د شاه زمان د کال په کال برید ، چې هر وخت د کمپنی د ډیر خرڅ سبب گرځیدلو ، د ویرې څخه د هندستان د ایستلو لپاره ، د هغه مخ د افغانستان و لوبیدځو ولایتونو ته اړول و. ، ،

فرنګي دا وخت په افغانستان د هرات د لوري د ویرې داسې عمل پېل کړلو چې وروستو یې بیا د هغه د جلا نیولو په سیاست لاس پورې کړلو. کوم شوکمار ته چې یې په هرات د یرغل لپاره وپیلې و، وروستو به یې له هغه سره داسې نارې سوري جوړې کړې ، چې یو خوا به یې په افغانستان کې د لاس وهنې پلمه جوړه شوه او بل به یې د هرات له افغانستان څخه د جلا او ځان تر لاس لاندې ساتلو عمل وکړلو په دی باره کې مالوم انگریز بنکېلاکگر (استعمارچي) میکلن په دی استعماري سیاست ډیر پوهه و، د خپل کتاب ، ، افغانستان، ، په ۷۹ مخ ليکي ، دا په هرات د برید ویره وه ، چې وروستو یې ، د انگریز او افغان د پولې په سیاست کې افغان چارې یو اهمه برخه وگرزوله. نو کله کله دا خیال ، چې مونږ د نولسمې پېړۍ په لومړي سر کې هغه بو ((فرضي خطر) ته باد ورکاوه چې وروستو یې مونږه پخپله بې ارامه کړو ، یوه خوندوره توفه شي ، ،

د جان مالکم او فتح علی شاه لوطنامه (۱۸۰۰)

انگریز استعمارگر جان مالکم له باچا فتح علی شاه سره لوطنامه لاس لیک کړله. د دی په هکله یو بل بنکېلاکگر ډبلیو-کی فریزر ټینلر په خپل کتاب ، ، افغانستان، ، کې پر مخ ۷۸ داسې ليکي ، ، چې تر څو پورې چې په افغانانو پورې اړه لري، نو شاه دا ذمه واري واخیستله ، چې که هر وخت دوي په هندوستان د برید هڅه وکړي نو د دوي وطن به وړان او ویجاړ کړي، او د دی پورته ذکر شوي ملت د تباہ کولو او ذلیل کولو لپاره به هر ډول وس وکړي . برتانوي حکومت له خپلې خوا لوظ وکړلو چې ایراني پوځ ته به جنګي سامان ورکوي ، ، انگریز استعمارگرانو چې په (۱۷۹۹ - ۱۸۰۰) کې د افغان ملت د ذلیل کولو ، بربادولو، د دوي د هېواد د تباہ کولو او ویجاړولو و هدف ته د رسېدلو لپاره ، د افغانستان د شاوخوا او بیا په تېره و کورني امتیاز لرونکو ته کومه وظیفه ورپه غاړه کړه، له دی وروستو دوي دا په ډول ډول طریقو و سر ته رسوله.

د افغانستان سیاسي او پوځي ماتې ، وړانې، سپکاوی ، پر ساه پاتې والی ، او د هیواد بنکيلاک او نیم بنکيل کېدل د انگریزي بنکېلاک گرانو ، د کورنیو او بهرنیو امتیاز لرونکو وطن

د دهرات د دی ناسور په سبب وه ، چې د کال ۱۷۹۸ په پای کې ، د رنجیت سنگه د لاهور د والي جوړولو وروسته ، شاه زمان گړندی کابل ته ستون شولو ، او په ۳۰مه جنوری ۱۷۹۹ پېښور ته ورسېدلو ، بیا کابل او له هغه ځایه کندهار ته ولاړلو .

مامود چې ، د جنوری ۱۷۹۸ او د جنوری ۱۷۹۹ په شپو کې په هرات کوم څلور بریدونه کړي وو ، هغه ساه زمان له فتح علی شاه څخه انګېرل (ګڼل) . په دی خو دی کندهار ته ولاړ . په ۱۸۰۰ کې ، فتح علی شاه ، د مهدي علی خان ممبي والا او مالکم د پالوو په نتیجه کې د هرات د ناسور د نوین ساتلو ، د سیاست د عملي کیدلو لپاره ، له مامود سره افغانستان ته د ایراني خراسان ولایت د حالاتو په پلمه رانیزدی شوی و .

شاه زمان ، فتح علی شاه ته خپل استازی توره باز خان واستولو چې تهران ته یې وگرځوي ، فتح علی شاه په دی شرط دی ته تیار شولو ، چې مامود او حاجي پېروز به افغانستان ته ځي او خپل ځای به بېرته ورکول کېوي . د دی سفرايي عملیاتو وروسته فتح علی شاه تهران ته ولاړلو او مامود یې تور شیز ته پرېښودلو چې هلته یې د ده د اوسېدلو بندوبست کړی و . په اصل کې فتح علی شاه او مامود پر انګریز د شاه زمان زور کمولو ، او د دهغه د ځنډولو مرام یې درلودلو کوم چې یې ترسره کړلو .

د پاینده خان او نورو سردارانو وژل (۱۸۰۰)

دلته فتح علی شاه او مامود د افغانستان د سپکولو تدبېرونه نیول ، هلته پخپله په افغانستان کې داسې پېښه وشوه ، چې د امتیاز لرونکو په لاس ، په وطن کې داسې اور ولګیدلو ، چې یو خوا یې د شاه زمان مخه له فېرنګي څخه واړوله او بل خوا یې افغانستان د خپل اقتصادي ، سیاسي او ټولنیز پرمختګ او بدلون څخه راواړولو . او بیا د تاریخ په دی دور کې ، چې د اروپا پانګوالي (سرمایه داري) له بنکته څخه پورته پړاو ته په اوښتو کې وه ، نو په افغانستان کې په دی کورني حالاتو کې ، انګرېز استعمار لاس واچولو . او دا کورني جنګ نور وغزیدلو ، قومونه (قومیتونه) ، مذهبونه ، او قبایل له یو بل سره په جنګ اخته کړلي شوي . د پېداواري قوتونو د مختګ لاره ونیول شوله ، د اولس استحصال څو کرته ډیر شولو ، خانان ، پیران او ملایان یعنی واک لرونکي او مراعات لرونکي طبقې او سماجي ډلې له اولس او وطن څخه نورې لېرې شولي . او دا په منډی کښي وولاړ د وطن په ضد د انګرېز اسونه وو .

او انګریز ورباندې سپاره د وطن د نیولو په موخه بنکته پورته زغلیل . په دی کې لږ ډېر هر اغیزناک سړی د وطن په خلاف څه له پوهي خاوندان او څه په ناپوهه انګریزانو په خپل کار راوستل . او که یو چا چېرته د وطن د ژغورني لپاره یو څه مېرانه وکړه ، نو بیا د فېرنګي په مشرۍ کې د وطن دښمنو ډلو داسې حالات جوړ کړل ، چې هغه وطنپال به یې یا د وطن پالونکي ډلې څخه راوگرځاوه او د وطن خرڅونکي ډلې ملګری به یې کړلو او یا به یې په ډیره لاچارۍ خپل سر له لاسه ورکړلو ، د هیواد د قومونو (قومیتونو) مذهبونو ، او قبایلو تر

د دی کورني جنگ سر داسی کښنودلی شولو چې په ۱۸۰۰م کال کې ، چې شاه زمان په کندهار کې و، نو ده د وزیر وفادار خان د استبدادي او ضدې طریقو په سبب ، ډېرو سردارانو ، چې په سر کې یې د جمال خان زوی پاینده خان بارکزی، اسلام خان پوپلزی، حکمت خان سرکاني، مامد ازیم خان الکوزی، میر ارسلان خان شهر قزلباش، او جعفر خان جوان شهر وو، د وزیر او باچا خلاف دسیسه جوړه کړله، چې وزیر وفادار خان به ووژني او باچا به ژوندی ونیسي، وزیر ته دا دسیسه مالومه شوه او تر څه کولو یې د مخه دا سرداران ونیول او سره د پاینده خان بارکزی یې مړه کړل، په کندهار کې تلاشي پیل شوه خو د پاینده خان زوی فتح خان ، چې وروسته د وزیر فتح خان په نامه وپېژندل شولو، سره د ورونیو او خپلوانو ورومبی د هیلمند په غاړه خپل کلي نادعلی ته او بیا له هغه ځایه په ایران کې د مخکې نه پروت مامود ته وتښتېدلو. اوس نو چې په کور کې اور بل شولو، نو دا قوت د مامود او فتح علی شاه سره یو ځای شولو، څوک چې د انگریز په بنکپلاکگره لاره لا پخوا روان وو.

په دی کیسه کې یوه د یادونی وړه خبره دا ده، چې دی سردارانو د وزیر د وژلو او د باچا د نیولو لپاره خبرې د یو هندوستانی پیر غلام مامد په خانقاه کې وکړې، عجب نه ده چې که دا هندوستانی پیر ، پخپله د راتلونکي وخت لارنس یا په خپله په افغانستان کې د نورو وطن خرڅونکو /پلورونکو پیرانو یوه لومړئ تجربه وه. که څه هم د دی په باره کې هیڅ هم څه تاریخي شهادت نشته . له دی وروسته، دا پیر غلام مامد وتښتېدلو او په ډهار کې ونیول شولو، او سر یې پرېکړل شولو ، نور په ډهار کې بنځ شولو او سر یې په کندهار کې د هراتي دروازی د باندی د پارباب د نهر سره بنځ شولو.

اوس نو د هرات د تپ د نوین کولو لپاره فتح خان هم مامود ته لاس ورکړل، او فېرنګی او فتح علی شاه خو لا تر شاه ورته ولاړ وو.

د شاه زمان ماته او ړندېدل (۱۸۰۱)

په کال ۱۸۰۱ کې ، شاه زمان د فېرنګي د مخنیوي لپاره پېښاور ته ولاړو. دا یې چې واورېدل نو فتح خان مامود ته په کندهار د برید کولو وویل. او دواړه کندهار ته وخوځېدل، د فتح خان ټول قوت له مامود سره یو ځای شولو . شاه نواز بارکزی چې په کندهار کې و، مامود ته د واورو د ویلي کېدلو څخه مخکې د برید کولو وویل، چې له پېښاور څخه کندهار ته کومک ونه رسیري. د شاه زمان والي

شاه زمان د پنجاب پلا پرېښودله ، او بېرته يې د کندهار مخه وکړله. د مقر او قلات غلزئ (زابل) په مينځ کې د مامود سره نښته وشوله خو د احمد خان نورزي د جلا کېدلو له کبله يې ماته وخوړه، احمد خان پخپله هم د وفادار خان وزير ، د استبداد او زياتوب له وجې د شاه زمان څخه لاس واخيستلو.

شاه زمان په شا کابل ته ولاړ ، خو هلته يې د ارسال خان قزلباش د وژلو په سبب مخالفت ډير و، نو جلال اباد ته ولاړ، د ده کشر ورور شجاع د پېښاور والي و، کمک ته يې راوغوښتلو، مامود کابل ونيولو.

وروستو په اشپان کې ، چې د جلال اباد څخه شپږ ويشت ميله لېرې دی ، شاه زمان له مامود څخه ماته وخوړه، شاه زمان له خپل لښکر څخه جلا شولو او د عاشق په نوم د يو سردار په کور کې د وفادار خان سره ننوتی شولو . شاه زمان د دی کوربه سره ډير بڼه کړي وو. عاشق دی بندي کړلو او مامود ته يې پټ حال واستاوه. شجاع عاشق ته د دوي د ايله کېدلو لپاره سړي ولېږل خو هغه دوي ايله نه کړل. له شاه زمان سره دا وخت مشهور غمی کوه نور او بل لعل پکهراج هم وو. کوه نور يې په هغه کوټه کې چې دی پکې و په يو چاود کې پټ کړلو او پکهراج يې کارېز ته وغورزولو.

له دی وروستو مامود ، د فتح خان يو ورور د مامود د نيولو لپاره واستاوه . چې شاه زمان يې مامود ته راوستلو، نو هغه د فېرنګي د ،، افغان ملت د سپکولو او د هغو د وطن د ويجاړولو، په سياست لومړی خو غټ گام دا واخيست چې په ټول هندوستان، ايران او افغانستان کې د فېرنګي د يرغل مخه نيونکو د هغه وخت مخکښه او مشر شاه زمان چې دا وخت ايله د ۳۲ کلونو ځوان و، په سترگو کې يې ورته د اور سور سلايي ووهل او وړند يې کړلو. په دی انسانيت سوز عمل يې يو خو پخپله په شاه زمان نړئ توره تياره کړله او بل يې د فېرنګي د په شا تگ ويره د تل لپاره پای ته ورسوله. او په هندوستان، ايران او افغانستان کې يې د منگلو د بنخولو لاره ور ايله کړله.

شاه زمان په خپله په داسی نلت امېز حالت کې واچول شولو چې هغه شاه زمان چې فېرنګي به د ده د ويري رپېدلو وروستو ډير وخت په لودهيانه کې شاه زمان د فېرنګي ننوتی و، او دده ورور شجاع فېرنګي له ځان سره افغانستان ته راوستلو. وروستو شاه زمان ډير زور په لودهيانه کې مړ شولو.

افغانستان له کال ۱۸۰۲ څخه تر ۱۸۳۸
شاه مامود د افغانستان په لومړي ځل باچا ۱۸۰۱ تر ۱۸۰۳

په ۲۵م جولای ۱۸۰۱، مامود، د شاه مامود په نامه د افغانستان باچا شولو، د وطن او اولس خلاف د فېرنګي او بيا د فتح علی شاه په لاس کې د وطن خرڅوونکو/پلورونکو د محاذ بنسټ (تاداو) يې هغه وخت اېښی و چې لا باچا نه و جوړ شوی، فتح خان يې وزير شولو.
د شاه زمان په مور ورور شجاع، يو ځل بيا په اشپان کې په ۲۰ ستمبر ۱۸۰۱ کې له شاه مامود سره جګړه وکړه خو مات شولو او پېښاور هم د شاه مامود لاس ته ورغلو. شجاع د گومل په دره، د غوالېري په لار د سلېمان غرونو ته ولاړ.

د انګريز ډلي نيول

انګرېز چې اوس يې له افغانستانه هېڅ ويره نه کېدله، نو د دی جوګه شو، چې هندوستان ټول لاندی کړي. په ۱۸۰۳م کې د ډيلي د باندی په پټ پارګنج نومي ځای کې لارډ ليک مرهټه پوځ ته چې فرانسويانو يې مشري کوله ماته ورکړه، او په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره فېرنګي ډيلي هم ونيولو، لس کاله د شاه زمان بريد ته چمتو فېرنګي په يو ګام کې ډيلي لاندی کړلو او په پنجاب کې د ستلج رود غاړی ته راوړسېدلو. شاه عالم ثاني د فېرنګي وظيفه خور تش د نوم باچا و. اصلي واک د فېرنګي و.

حاجی فېروز او هرات

شاه مامود باچا شولو نو يې حاجی فېروز له ايرانه راوغوښتلو او د هرات والي يې کړلو. په دغه ورځو کې اوډل رحمان هوتک او شهابودين د مامود په ضد پورته شول خو وروستو مات شول شجاع بروب او بوری ته ولاړلو او بيا دغه اوډل رحمان او شهابودين ورسره ملګري شول. وروسته کويټی ته ولاړ او ژمی يې هلته تېر کړلو. د کندهار د نيولو تکل يې وکړلو خو ناکام شولو او بيا بېرته بوری ته ولاړ. څه ګاڼه يې خرڅه کړله چې لښکر جوړ کړي، دلته قېصر د شاه زمان زوی او مدد خان هم ورته راغلل، بيا له بوری څخه زرمته ته ولاړل.

په ۴م او ۵م جون په کابل کې د يو هلک په سر د سني او شيعه جګړه پېښه شوله، سني فرقی شجاع راوغوښتلو چې د زرمته څخه ورغلو، او يو پلاوی يې په ۱۳م جولای کابل ته راوستلو، وزير فتح خان په هزاراجاتو کې و، شاه مامود په بالاحصار کې قلابند شولو بيا يې وسله کېښودله او بندي شولو، وروستو د شاه

شاه مامود بندي شولو نو يې لومړی د سترگو د ایستلو حکم وشولو خو د شاه زمان فراخدی شجاع دی خبری ته مجبور کړلو چې سترگی یې ترینه ونه ویستلې بس بندي و. د شاه زمان غمی بېرته وموندل شولو ، عاشق ووژل شولو.

شاه مامود له شاه زمان څخه بیخي یو بدل سړی و، له شهوت، غصې او حیواني او نفساني خواهشاتو څخه جوړ و. د دی لپاره یې ژوند تېر کړلو او وطن یې ترینه ځار کړلو.

شاه شجاع (۱۸۰۳ تر ۱۸۰۹)

شجاع اوس د شاه شجاع په نامه د افغانستان باچا شو، فتح خان یې وبخښلو، خو هغه بېرته وتبښیدلو، د شاه مامود زوی کامران کندهار ونیولو خو بېرته ترینه واخېستل شولو، وزیر فتح خان بېرته شجاع ته راغلو ، خو بیا د دویم ځل لپاره وتبښیدلو، او د شهزاده کامران سره یو ځای شولو، په دی شپو کې مامود د کابل له بالاحصار څخه د ښار د امام په مرسته وتبښیدلو، او فتح خان او کامران بیا په کندهار برید وکړلو، چې شجاع ورغلو نو فتح خان او مامود فراه ته ولاړل.

په ۱۸۰۷-۸ کې ایراني لښکر یو ځل بیا د شیرم ځل لپاره هرات قلابند کړلو، خو څلویښت ورځې وروستو د بدو اخیستلو وروسته بېرته ولاړل. دا وار چې شجاع کندهار ته ولاړ نو پر مخ سنده ته رهي شولو، او د ډیره جاتو (ډیره غازیخان او ډیره اسماعیل خان) په لار پېښور ته تللو چې په بهاولپور کې ورته مالومه شوله چې ماونت سٹیورټ الفنسټن ، انگرېز استاځی ، افغانستان ته د باچا لېدلو ته راروان شوی دی. شاه شجاع په لسمه جنوری ۱۸۰۹ م او الفنسټن په ۲۵مه فروری ۱۸۰۹ م د افغانستان د ژمي پلازمینی پېښور ته ورسېدل..

د فرنگي استاځي

په قطبي هندوستان کښي ، ډیلي فرنگي نیولی و، لا په ۱۷۹۹ کښي یې سلطان تپپو وژلی او مېسور یې ښکېل کړی و. په افغانستان کې فتح خان او مامود دایراني فتح علی شاه او انگرېز استعمار په خوښه له مرکزي حکومت سره لاس

فېرنګي په هندوستان د فرانس او روس د بريد بَو (فرضي ويره) راپورته کړه. او په دې پلمه يې په اصل کې په پنجاب، افغانستان، بلوچستان، او ايران کې د غټو استعماري گامونو اخيستلو لپاره د څه ځای جوړولو لپاره لومړی سفارتي عمليات پيل کړل.

دا وخت لارډ منتو په هندوستان کې گورنر جنرل و، په بنکاره يې د نپولين د مخنيوي د پاره، د اتحاد د جوړولو د امکاناتو د کتلو، د پاره افغانستان ته الفنسټن، پنجاب سکھ دربار ته متکاف، ايران ته لومړی د افغانستان د تذليل خوښونکی او د فتح علی شاه دوست جان ملکم واستولو، دغه وه چې الفنسټن په پېښور کې، افغان باچا ته په فرورۍ ۱۸۰۹م کال کې حاضر شولو. دې استاڅو په اصل کې په پنجاب، افغانستان، او ايران کې څار او جاسوسي کوله، ټوله ځمکه يې وچه کړله، الفنسټن د افغانستان په هکله د مالوماتو نه ډک، د کابل سلطنت، په نامه کتاب وليکلو، دې کتاب د علمي وړتيا برسېره، فېرنګي ته د استعماري سياسي لارو او طريقو د ټاکلو د پاره ډير کار ورکړلو. او فېرنګي ته يې افغانستان ته د ننوتلو د پاره، د جغرافيايي لارو سره سره سياسي لارې گودر په گودر څرگندي کړې، د هغه وخت سره سم يې بڼه سياسي جاج واخيستلو. د ذکر وړ خبره دا ده چې، په دې مالوماتو راغونډولو کې د فېرنګي الفنسټن او بيا وروسته هر وخت د فېرنګي استعمار، د افغانستان ملايانو، او پيرانوډيره مرسته وکړه. دوي پاک کڼل کېدل، په درنه سترگه ورته کتل کېدل، هر خدمت يې مفت او وړيا کېدلو، هسې هم د يو څو ښارونو پرته د مېلمنو لپاره ډوډۍ په گړد افغانستان کې وړيا وه. د دوي هېڅ هم ويره نه وه، په ځانونو يې د اسلام د مبلغ کمبله اچولې وه. هېچا ورته هېڅ ډول د جاسوسۍ، تېر ايستلو او غولولو گوته نه شوه نيولې، او د وطن د خواري کښانو په ډوډۍ د دوي ليک او لوست هم زده و.

د څار او جاسوسۍ سر بېره، دې درېواړو استاڅو دا هم وکړل چې له فېرنګي استعمار گرانو سره د افغانستان باچا د دوستۍ، راجه رنجيت سنگه د باهمي دوستۍ او بله د ايران، باچا د باچاهانو، هم د دوستۍ لوظنامې وکړلې، د رنجيت سنگه سره د دوستۍ لوظنامه، لومړی د افغانستان او بيا وروسته پخپله د پنجاب د نيولو يو بڼه تاداو/بنياد جوړ شولو.

شاه شجاع وروسته د افغانستان د خپلواکۍ، ملي حاکميت او خواري په ضد يوه اهمه وسله وگرځېدله. تر دې چې له افغانستان څخه د هندوستان په ډول د بشپړه مستعمرې په جوړولو کې يې هم له شاه شجاع څخه کار واخيستلو. خو د افغانستان په خپلواکۍ ميين اولس د فېرنګي د دې وسلې د ماتولو سره سره فېرنګي ته هم هغه گوزار ورکړلو چې مازغه يې ورله وچورلول.

فېرنګي بښکېلاک گر ليفټننټ جنرل مېکمن ته د دغو لوظنامو اهميت بڼه څرګند و، دی د خپل کتاب ،، افغانستان،، په مخ ۸۵ لیکي، په دی لوظنامو کې ډیر څه نه وو، خو مونږ د افغانستان او ایران دواړو په سالمیت ډیر زړه شیني وو، دی لوظنامو مونږ ته د لاس وهنو بښکاره حق راکړلو .

لنډه دا چې فېرنګي د دی لوظنامو وروسته ، د دوستی په پلمه خو په اصل کې د توپیک په زور ، په پنجاب، افغانستان، بلوچستان، او ایران کې د لاس وهلو د حق دعوېداران شول. او له دی وروسته یې ، هر ډول ډیره مستقیمه سیاسي او پوځي لاس وهنه پیل کړله.

دلته د فېرنګي سره لوظنامې وشوې ، هلته د رنجیت سنگه سره د ډیرش کلنی جګړی بدې ورځې پیل شولې. دا په اصل کې د استعمار گر دوست فېرنګي د دوستی مېوه وه، چې د پخواني غوره کړي سیاست سره سم یې دی جنګونو ته ببوزی وهلو. او د پای ګټه یې هم د دغه فېرنګي دوست ځولی ته وغورځېدله. فېرنګي هر وخت د دا ډول حالاتو جوړولو په نتیجه کې دا ګټې ټولې کړي دي. . د دغه لوظنامو څخه وروسته میکمن په خپل کتاب افغانستان کې په ۸۶ م مخ لیکي،،، د راتلونکو ډیرشو کلونو تاریخ، د افغان او سکھ د یو د بل خلاف پرله پسې او تاواني جنګونو، او نابیره چپاوونو، تاریخ دی. چې تجارت ته د ودې ورکونکي او امن خوښوونکي انګریز د ناهیلو کېدلو لوی لامل و. او دغه خبرو په پای کې د واضح سیاست اختیار کولو ضرورت پیدا کړلو ،،

دلته دواضح سیاست اختیار کولو ،، څخه د میکمن ، د افغان او سکھ د ډېرشو کلونو د وینه تویونکو نښتو وروسته په اکتوبر ۱۸۳۸ م کې په افغانستان د فېرنګي د لومړي لوی پوځي یرغل پالېسي (تگلاره) مراد ده.

د شاه شجاع ماته (۱۸۰۹)

الفنستین لا په پېښاور کې و، چې د دوست د پخوانیو عملیاتو نتیجه بیا راوتله، پېښاور ته خبر راغلو چې د قبایلي دښمنیو سره په کار اخیستلو مامود کابل ونيولو، انګریز په بښکاره خو دا یرغ وکړلو چې برتانوي حکومت په کورني جنګ کې د مداخلت تگلاره نه لري. خو دا یواځې خبرې وي، په اصل کې دغه جګړی ته لمن فېرنګي وهله، په سر کې په بښکاره لاس نه وهل او په پټه بڼه پوره لاس وهل په نړی د انګریزي استعمار یوه له ازمیښته وتلی تجربه وه. چې

دلته لارډ منټو ، الفنسټن بېرته وغوښتلو دی په ۱۴م جون ۱۸۰۹ م کې بېرته هندوستان ته رهي شولو، د شاه شجاع کهول او خزانه له دوي سره راولپنډۍ ته واستول شول. او هغه شاه زمان چې فېرنګي د ده له ويري په ارام نشو کښېناستلی اوس د يو لاچار ږوند په حېث د فېرنګي له استاخي سره راولپنډۍ ته ولاړلو. د خپل سياست په دی برياليتوب به، چې ږوند پخوانی افغان باچا شاه زمان، د بل باچا شاه شجاع له کهول او خزانی سره د دوي سره د دوي سيوري ته رهي شولو او هم په افغانستان د يو اوږد جاگيردارانه کورنی جګړی لمبې بلې وي، او د فېرنګي هند ته په پرېوتلو و، هرو هرو به انګريزي ښکېلاکګرانو په خپل مينځ کې مجرمانه موسکا کړي وي.

د نيملې جهګړه (۱۸۰۹)

لنډه دا چې مامود له کابلې او شجاع له پېښوره را په مخه شول، په دواړو لښکرو کې د سردارانو دسيسې روانې وي، د مامود په لښکر کې علیم خان نورزی، د وزير فتح خان په وينا ووژل شولو، هلته د شجاع د سامان مامور وزير فتح خان رانيولی و، مدد خان ساکزي هم له فتح خان سره لاس يو کړی و، کوم وخت چې د شجاع سامان جلال اباد ته ورسېدلو، چې هلته به کيمپ لګېدلو، نو د سامان مامور هلته کېمپ ونه لګولو او ديرش ميله پر مخ ولاړلو، د پېښور او کابل تر دا منځ په نيمله کلي کې يې وطاق ولګولو، شجاع چې جلال اباد ته راغی نو کېمپ نه و، شک يې وکړلو خو په بېره نيملې ته ولاړلو. هلته وزير فتح خان په لږ خو دمه لښکر د شاه شجاع په ستري او د اګست د گرمی او اوږد مزل وهلي لښکر برید وکړلو، شجاع کلکه ماته وخوړه، توپي، مالونه او څه خزانه يې له لاسه ووتله، اکرم خان وزير يې هم ووژل شولو. شجاع ترپ وهل (وتښتېدلو) او د سهېل لوري ته ولاړ.

څو مياشتې وروستو يې کندهار ونيولو خو بېرته په مخه شولو او د گومل په لار پنجاب ته ښکته شولو. په پنجاب کې د رنجيت سنگه سره د لېدلو ورسته راولپنډۍ ته ولاړ. شاه زمان او کهول يې هلته وو، اوس نو د شاه زمان سره، دا افغان باچا هم، د فېرنګي په چالونو، د مامود، فتح خان او فتح علی شاه په پره نيولو د انګريز لومي ته رانېژدی کړل شولو، يو کال يې په راولپنډۍ کې تېر کړلو.

شاه مامود د دويم ځل لپاره د افغانستان باچا (۱۸۰۹ تر ۱۸۱۸)

د شجاع د زغولو وروسته ، شاه مامود د دويم ځل لپاره په ۱۸۰۹ م کښې د افغانستان باچا شولو، او فتح خان يې وزير شولو. دا وخت د جاگيردارانو د دې کورني جنگونو په لامل افغانستان ډير مائده شوي و او نور هم په دغه لور روان شو.

هلته د پېرنګي د پخوانۍ تگلارې سره سم اوس په ۱۸۰۹ م کې چارلس متکاف له رنجيت سنگه سره د دوستۍ لوظنامه هم وکړله. او انګريز د خپل سياست د آله کار په توګه کار ځيني اخيستلو لپاره د رنجيت سنگه په شاه تپول هم پېل کړل. رنجيت سنگه د افغانستان په کنډم کولو بوخت شولو.

شاه شجاع چې په ۱۸۰۹ م کې مات شولو نو پنجاب ته سوړ شولو، په دوه کاله کې يې دوه ځله پېښور ونيولو . يو وار د وزير فتح خان ورور وشړلو او دويم وار د اټک هغه ګورنر چې ده ګورنر کړی و، بندي يې کړلو او د کشمير والي ته يې په لاس ورکړلو چې هلته يو کال بندي شولو.

په ۱۸۱۱ م کې ، چې شاه شجاع له ملتان څخه کومک و غوښتلو نو شاه مامود پنجاب ته ولاړلو او له رنجيت سنگه سره يې وليدل . هم په دغه کال شاه زمان د شجاع له کورنۍ سره ، په لاهور کې، د رنجيت سنگه ننواټي شولو.

د کشمير والي اتامد خان ، چې شجاع ورسره بندي و، هم پورته شولو، نو وزير فتح خان د کشمير مخه وکړله، په لاره کې يې د رنجيت سنگه سره وليدل، او دا پرېکړه يې وکړه چې افغان لښکر چې د بهمبر په لاره کشمير ته ځي ، او بيا چې برې ومومي نو به د مال غنيمت دريمه برخه رنجيت سنگه ته ورکوي، فتح خان په فرورۍ ۱۸۱۳ م کال کې د کشمير والي ته ماته ورکړه، شاه شجاع يې د رنجيت سنگه استاخو ته په لاس ورکړلو چې هغوي لاهور ته واستولو.

د رنجيت سنگه د افغانستان څخه ورومې نيوکه — د اټک قلا نيول (۱۸۱۳)

— اوس نو رنجيت سنگه د افغانستان په نيولو او کنډم کولو لاس پورې کړل.. د اټک هغه والي چې شاه شجاع يې نيولی و او جهانداد نومېدلو په پټه د رنجيت سنگه سره لاس و. او د اباسيند په غاړه ، د ډير جنگي اهميت ځای ، د اټک قلا يې په دسيسه رنجيت سنگه ته ورکړله، دا لومړۍ ګوزار و چې د افغانستان د وطن پلورونکو سره په ګډه رنجيت سنگه په افغانستان وکړلو، د تيري سربره، د اټک افغان قلا، په افغانستان کې د مخ توپ لپاره د ستراتيژيک اهميت توپنی وه.

په چې هزاره کی سکھ او افغان جهگیره (۱۳ جولای ۱۸۱۳)

وزیر فتح خان چې د افغان خاوري د نیولو واورېدل ، نو یې د اټک قلاته نېزدي ، د اباسیند په کینه غاړه په چې هزاره کی په ۱۳م جولای ۱۸۱۳ د رنجیت سنگه له وزیر محکم چند سره جگیره وکړه . د فتح خان کشر ورور دوست مامد له ده سره و . دوست مامد د سکھ توپخانه ونيوله، خو سکھانو دا ټکي وکړه چې په توده جگیره کی یې دا گنګوسه خپره کړه چې دوست مامد ماته وخورله . وزیر فتح خان چې دا سکروټ دروغ خبره واورېدله نو د پښتو د متل په څیر خپل غور یې ونه کتلو ، خبره یې کره نه کړله او په شا لاړلو، او گتلی میدان یې وبایللو . فتح خان دا ماته په ۱۳م جولای ۱۸۱۳ کی وخورله . د رنجیت سنگه پښې نورې هم ټینګې شولي او بل وار ته غلی شولو .

رنجیت سنگه او شجاع — شجاع او لودهیانه ۱۸۱۴ تر ۱۸۱۶
هلته په لاهور کی ، رنجیت سنگه ، له شجاع څخه کوه نور غمی په چل ول خان ته کړلو . شاه زمان د شجاع له کورنی سره په دسمبر ۱۸۱۴م کی انګرېز ته لودهیانې ته وټېټېدلو، بیا شجاع په پټه ځان له رنجیت سنگه څخه ووبستلو . او د کشتوار د راجه په مرسته یې په کشمیر برید وکړلو، خو دغه برید شند شولو . د نورو په زور ورسته دی هم په ۱۸۱۶م کی له خپلي کورنی او شاه زمان سره یو ځای شولو، فېرنګي اوس د دوي وظیفه له ۱۸۰۰۰ روپو څخه ۵۰۰۰۰ روپي کړله . اوس دوه ټېټېدلي افغان باچاهان د انګرېز سرو پوډو ته ناست وو او دریم ، چې دا وخت د افغانستان باچا و هم د فېرنګیانو سړی و .

رنجیت سنگه او کشمیر

له دی وروسته رنجیت سنگه په کشمیر برید وکړلو، خو د فتح خان ورور عظیم خان ورله ماته ورکړه . او لاهور ته یې وزغلولو .

په هرات د فتح علی شاه یرغل او فتح خان رندول او وژل (۱۸-۱۸۱۷)

دا وخت په ۱۸۱۷ کی د هرات بو د اووم ځل د پاره راپورته کړل شو ، چې د فېرنګي له لاري څخه یې ځیني نور ازغي لېری کړل . او افغانستان یې ټپي له خپلو پښو وغورزولو .

د افغانستان د سپکولو او ويجارولو د پاره د فتح علی شاه زوی ، شهزاده حسن علی مرزا د ۱۸۱۷ په وروستیو شپو کې په هرات یرغل وکړلو ، وزیر فتح خان هرات ته ولاړلو، او په کافر قلا کې یې ایرانی لښکر مات کړلو. په جگړه کې په وزیر فتح خان یوه سره شوی مرمی ولگېدله او دی یې له اسه وغورزولو، او له دی سره د لښکر د نورو سردارانو پښې له میدانې وختلې او افغان لښکر مات شولو، او دغه شان یو ځل بیا گټلې میدان و بایلل شولو، فتح خان چې سترگې پرانیستلې نو لښکر یې ټیټ و پرک شوی و. هرات ته چې راغلو، نو شاه مامود او د هغه زوی کامران هم راغلي و، او په باغ زاغان کې دیره وو.

د ایران باچا فتح علی شاه چې مشهد ته روان و، په لاره ورته په کافر قلا کې د فتح خان د بریالیتوب او بیا ماتې خبر رسېدلی و. د بام سیمه چې د یو غلجې د واک لاندې وه فتح علی شاه ونیوله او هم په بام کې ورسره د شاه مامود استاخي ولیدل. مامود ته لا پخوا د هرات په باره کې د فرنگي او فتح علی شاه دسیسې مالومې وې. نو د وزیر فتح خان د لاسه د ایراني باچا د لښکر په ماته ، د ایراني باچا په غصه شامامود بڼه پوهه و، نو ده دا استاخي د ایراني باچا د غصې د سرولو ، او د دی حال د ورکولو لپاره لېرلی و، چې وزیر فتح خان ، چې د وطن د ژغورنې د پاره، کومه لومړۍ مېرانه کړی ده، او د ایران باچا ته یې چې کومه ماته ورکړی ده، په هغې کې د شاه مامود لاس ورسره نه و.

فتح علی شاه ، په افغانستان د یرغل نه کولو لپاره مامود ته دوی روغې کېښودلې، یوه دا چې، چې وزیر فتح خان دی لاس تړلی د ایران باچا ته په لاس ورکړي، او که دا نه وي نو د فتح خان سترگې دی وباسي. دا وه د انگریز استعمارگر د اله کار فتح علی شاه، او داسې د هر استعمارگر له خوا د وطن پالنې د جرم سزا ، د فتح علی شاه د حکم سره سم ، فتح خان ته سزا ورکولو به هرو مرو په افغان اولس کې د مامود د تخت په ضد کرکه راپاروله، نو داسې موقع پکار وه، چې د ملي دودونو سره سمه وي. او د اولس رایه د دوی په لور وي. چې نه سیخ سوزېدلی وی او نه کباب.

او دا موقعه یې داسې لاس ته کړه چې د وزیر فتح خان په حکم ، دوست مامد ، د مامود د ورور ، د هرات د والي حاجي فېروز د کور تلاشي کړې وه، د حاجي فېروز د بزور رقیه بېگم چې د مامود لور او د قاسم ماندينه وه، د هغې تلاشي هم وشوه. رقیه بېگم خپل ورور کامران ته د دی سپکاوي د پور اخیستلو حال واستولو، د هغه فتح خان ته د ایران باچا ته په ماته ورکولو باندې د سزا ورکولو یوې موقعې ته سترگې وې، او دا یې بیخي سم ځای او وخت و. او فتح خان ته د وطن ژغورنې د جرم سزا ، یانې خپل ملي خیانت کامران د افغاني روایاتو په کمبله کې پټ کړلو.

شاه مامود فتح خان په څه پلمه خپلې کوتی ته وباله او چې هغه ورغلو نو سمدلاسه یې ونيولو او په سترگو کې یې ورته د اور سلايي ووهل.

دا هغه فتح خان و چې د هرات د ټپ د نوین کولو په طریقه ، د افغانستان د سپکولو او ویجاړولو په موخه ، د انگریز او فتح علی شاه د سیاست سره سم یې ، د فبرنگي استعمار د لویې دښمن شاه زمان په سترگو کې د اور سلايي وهلي وو. او د هغه د ړندېدلو سره سم پر افغانستان د انگریزي استعمار توري تيارې وغورېدلې. او نن چې په ۱۸۱۸ کې په هرات ، د هغه سیاست لاندی ، د ایران د هغه باچا فتح علی شاه په حکم، يرغل وشولو، او فتح خان د وطن د ساتنی لپاره يرغلگر لښکر ته ماته ورکړه. نو د هم هغه حالاتو ، چې د ده پکې لوی لاس و، په نتیجه کې ، د هم هغه باچا په حکم، د وطن دوستی په هم هغه جرم کې ، د ده په سترگو کې هم د اور سلايي ووهل شول. ....

نوی کورنی جنگ (۱۸۱۸)

د وزیر فتح خان شل وروڼه وو، چې د ده د وزارت په وخت یې په ولایتونو کې لوی قوت په لاس کې و. دوي په اصل کې ، د افغانستان د هغه وخت ټولنیزو حالاتو کې لوی قوت په ځان پسي کړي وو. که څه هم دوي دا وخت د قبایلي امتیاز لرونکو څخه وو، د هغه اولس د گټو په ضد، تر ډیره بریده په جاگیرداره طبقه بدل شوي وو. خو لا تراوسه د جاگیردارۍ د مخه هغه قبایلي اړیکي لا هم شلېدلې نه وو. او دوي له هغو اړیکو ، د اوسنې طبقاتي گټو لپاره کار اخیستلو، دوي چې د فتح خان د ړندېدلو واورېدل ، نو د افغانستان د کورنی جنگ، او له هغه سره ، د هېواد په لارو لارو تلل، او تر نور لاندی کېدلو عمل نور گړندی شولو.

د فتح خان وروڼه ، پورېدل، کوهان دل، او شېر دل چې هغه وخت له ده سره په هرات کې وو، سره د خپلوانو ، خپلې پلارنۍ مینې هېلمند ته وتښتېدل. په فتح خان پسي ورور عظیم خان او یو بل کشر ورور دوست مامد په کشمیر کې وو. د هر لوري د پور اخیستلو لپاره ملاکانې وتړلې شولې.

د عظیم خان په لار ښوونه دوست مامد په کابل برید وکړلو، او د کامران له ځوئ څخه یې ونيولو، هغه کندهار ته وتښتېدلو، چې هلته مامود او کامران له هرات څخه رارسېدلي وو. او بندي فتح خان ورسره و. مامود او کامران د دیرش زره لښکر سره د کابل په لور وخوځېدل.

دوي فتح خان ته د خپلو وروڼو له جگړی څخه د درولو لپاره وویل خو هغه ونه منل. او بیا د کابل کندهار په لویه لار ، د کابل څخه اووه څلوېښت میله لېرې ، په سید اباد کې کامران په سردارانو د فتح خان د وژلو حکم وکړلو، او دغه

کېدلی شي چې فتح خان ته د رندېدلو او د دی وحشیانه وژلو په وخت دا خبره وریاده شوې وي چې په کوم چل شاه زمان مات شوی و، هم په هغه چل دی مات کړل شو. او دا چې د وطن دېمنی بدل غوښي او پلاوونه دی او د وطن دوستی پای رندېدل یا نوکې نوکې کېدل دي. سره د دی چې فتح خان د فرنگي او فتح علی شاه لوبه درک کړی هم وه.

هر څه چې وو، دوست مامد د کامران د مخنیوي د پاره د کابل د باندی د ارغندي چوک ونيولو، کامران چې میدان ته راغلو نو لار یې بدله کړه، او ،، چهار سیاه ،، ته ولاړلو، دوست مامد ورته ،، هندکی،، ونيوله. دلته جگره ونښتله ، کامران بر بنکارېدلو، دوست مامد د بي باوری د پیدا کولو لپاره د جعلی لیکونو چل وچلولو، کامران او د هغه پلار مامود په شپه وتښتېدل، هلته پور دل کندهار ونيولو، دوي تیروات ته ولاړل، هلته چې کوهان دل ورپسي ورغلو، نو دوي هرات ته وتښتېدل، او د یادونی وړ خبره دا ده چې هرات یې ونيولو، دوست مامد او وروڼو ورباندی کار ونه لرلو. د مامود د هرات د تپ درمل یې بیا هم ونه کړل..

بیا مامود او د ده خوی کامران او ورورسته یار مامدوزیر ، د یو افغانستان څخه جلا ، داسی تر خپل واک لاندې ساتلي و، چې انگریزي استعمار گرانو، او د ایران باچا ، پخوانی ملنډي په اسانه لگیا ساتلي شوي. او په دی طریقہ یې د اباسیند د غاری نېزدی نیم افغانستان لاندې کړلو، او بیا چپری د هرات جلا ساتل ورته مهم پاتي نه شول.

اوس په ۱۸۱۸ کښي ، د افغانستان حال دا و. چې پېښاور، کابل، غزنی، او کندهار ولایتونه د پاینده خان د زامنو، د هرات ولایت د مامود او کامران، او قطبي افغانستان د هغه خای د سردارانو په واکداری کې و.

عظیم خان ، د شاه زمان یو زوی ایوب په کابل کې باچا کړلو او پخپله یې وزیر شولو، د ایوب د باچهي نوم پکار و او بس !.

سکه افغان کشمکش ۱۸۱۸ تر ۱۸۳۸

په ۱۸۱۸ کي چي فتح خان ووژل شولو، نو په ورومبی لمبه کي عظیم خان، و شاه شجاع ته له کشمیر څخه مهر شوی قران شریف ورواستولو او د کومک لوظ يي ورسره وکړلو، خو وروسته چي عظیم خان پېښاور ته راغلو نو له دی لوظ څخه واوښتلو. او لکه چي مخکي وييلي شوي دي د شاه زمان ځوئ ایوب يي باچا کړلو، شجاع له لودهیاني ملا وترله، لومړی يي ښکته ډیره (ډیره غازيخان) ونيولو او بیا يي د کندهار مخه وکړله. هلته د عظیم خان ورنو مات کړلو، او له هغه ځايه شکارپور ته وگرځېدلو، چي هلته يي تر کال ډیره موده تېره کړله. او د ۵۰۰۰ رساله، يو څه پياده/پلی او لسو توپو يو لښکر يي جوړ کړلو. هر سړی پوهېدلی شي چي فېرنګی په دورو او باران کي د ښکارکولو ډیره تجربه درلودله. داسی ځای چي له کلونو وروستو د دوي په دوامداره لاس وهنه جوړ شوی و، له لاسه نه ورکولو. خو لکه چي مخکي وييل شوي دي، لا په کال ۱۸۰۰ م کي يي د افغانستان د لاندی کولو د پاره، د مخ د کنډک وظیفه، رنجیت سنگه له ایښی وه.

هلته رنجیت سنگه هم و دی سیلی ته سترګي پوتې کړې وې. او سمدستی يي په افغانستان غوټه کړله. له ۱۸۱۸ تر ۱۸۳۸ د افغانستان د تاریخ هغه پړاو پېل شولو چي سکه او افغان له يو بل سره په لا ډيرو خونړو جنگونو وښتلو. د سکه د يرغل او د افغانانو د هېواد ژغورنی مبارزه نوره تاوده شوله. فېرنګی د خپر په ډيری ناست و، جاج يي اخیستلو، څار يي کولو، د امتياز لرونکو د رانیولو سوداګاني لګيا وې، او د افغانستان د ښکېل کولو لپاره يي سم ځای ته سترګي پتې کړې وې. او تر څو چي د رنجیت سنگه په افغانستان کي د نیوکو خبره وه هغه فېرنګي له لومړی ورځی څخه د خپل جیب ګوره ګڼله. رنجیت سنگه په ۲م جون ۱۸۱۸م ملتان د مظفرخان صدوزي څخه واخیستلو، او مظفرخان صدوزی په جګړه کي توره په لاس ووژل شو.

د خېرآباد او پېښور د رنجیت سنگه له خوا په لومړي ځل نیول (۱۸۱۸)

لکه چي وييل شوي دي، د اباسين په کينه غاړه د اټک قلا رنجیت سنگه لا په ۱۸۱۳م کال کي نیولی وه. اوس په دی هر دور کي د لومړي ځل د پاره په کال ۱۸۱۸ کي تر اباسين راپوری وتلو. او د اټک قلا ته مخامخ يي، د خوشال خان خټک د شعرونو خېر آباد ونيولو، چي تر اباسين د لښکرو او نورو تېریدلو راتېریدلو د پاره ډير اهمیت لري، بیا يي په پېښاور باندی برید وکړلو، ويي نیولو او د اټک وطن پلورونکی والی جهانداد يي پر ځان له خوا د پېښاور والی ولگولو، خو وروسته د فتح خان ورور یارماد د رنجیت سنگه دا والي بیرته و ایستلو او

د ډېره جات (ډېره اسماعيل خان او ډېره غازيخان نيول (۱۸۱۸ تر ۱۸۲۱)

رنجيت سنگه د کشمير د نيولو په څو مياشتو کې د اباسين د بني لوري د سيمي اهم افغان ولايت ډېره جات ته مخ واړولو، په کال ۱۸۱۸ کې يې ډېره غازيخان ونيولو او بيا يې په ۱۸۲۱ کې ډېره اسماعيل خان لاندي کړلو. خو په دې حال کېبني ، عظيم خان، د شجاع په لور له کندهار څخه شکارپور ته رهي شولو، شجاع خپل لښکر تيت پرک کړلو او لودهيايي ته بيرته د فېرنګي سيوري ته ولاړ. او فېرنګي ته يې پر انساني بنياد د ځان د خدمت کولو او په افغانستان کې د لاس نه وهنې پر سياست د عمل کولو موقع په لاس ورکړه .

پېښاور (۱۸۲۲)

په ۱۸۲۲ کې عظيم خان له کابل څخه پېښاور ته ولاړلو، چې رنجيت سنگه له افغان خاورې اټک څخه وشړي، رنجيت سنگه هم د اباسين په کين اړخ د رود په غاړه غاړه پورته ولاړلو، خو په دې شپو کې د عظيم خان ورور يارماد ، چې د پېښور والي و، په پټه اسونه رنجيت سنگه ته د ډيو په توګه واستول، رنجيت سنگه بېرته وګرځېدلو او پوهه شولو چې يارماد او د ده په مور وروڼه ، چې وروستو په تاريخ کې د پېښوري برادرانو په نامه وپېژندل شول ، د افغانستان د ګټو خلاف ، د رنجيت سنگه او نورو استعمار ګرانو اسونه جوړېدلو ته چمتو دي.

يارماد، سلطان مامد طلايي او پيرماد د پايند ځويان وو، په تاريخ کې دوي د پېښوري برادران په نامه پېژندل شوي دي. د نادر کورنۍ د سلطان مامد طلايي د کونډۍ ده.

په ۱۹۲۹ کال کې د غازي امان الله خان د وطن دوست دولت نړولو، او د ده، د افغانستان څخه په شړلو کې د فېرنګي سره د دې کورنۍ لاس و. بيا يې د فېرنګي په مرسته، په افغانستان کې هغه فيوډالي دولت جوړ کړلو، چې هيواد يې د سامراجي نوي استعمار، د طبقاتي استثمار ، استبداد، لوړو سپرو، بډامنی ، رجعت او تر شا پاتې والی په خونړو منګلو کې ساتلی و. تر څو چې د وطن او خلکو ازادي بڅښونکي ستر ثور انقلاب د افغانستان د خلق ډيموکريټک ګوند په لار ښوونه پر ۲۷م اپريل ۱۹۷۸ نسکور او درۍ وړی کړلو.

د نوبنار اولسي جهګړه (۱۴ مارچ ۱۸۲۳)

عظیم خان چې دا خبره واورېدله چې یارماد ، رنجیت سنگه ته اسونه استولي دي نو ډیر خواشینې شولو ، یار مامد د ورور له ویری خیبر ته وتښتېدلو او عظیم خان پېښور ته په ۱۸۲۳ م کال کې بیا راغلو.

هلته رنجیت سنگه په ۱۳ مارچ ۱۸۲۳ م په اباسین راپورېوت. خټک، یوسفزی، او د سیمې نور ټول افغان اولسي لښکر ، د افغانستان د خاورې د ژغورني د پاره په نوښار کې د لنډي (کابل) رود په کینه غاړه غونډیاني ونیولې. عظیم خان او افغان حکومتی لښکر د کابل رود په بني اړخ وو.

د افغان اولسي لښکر او سکھ خالصه لښکر لاس په لاس جهگړه ونښتله. پښتنو په سر بنندنه، مېرانه او غضبناکو غوتو او گزارونو رنجیت سنگه په ماتیدلو کړلو، سکھ اکالیانو نه شول کولی چې پښتنو توریالیو ته تم شي. د اکالیانو مشر ووژل شولو، یواځې د رنجیت سنگه د باری گورکها لښکر د اولسي لښکر گوزارونو ته ټینگ شولو. او په هغه ورځ سکھ لښکر د بشپړې ماتې څخه په گرانه پاتې شو. خو پښتنو ټینگه ملا تړلې وه چې د رنجیت سنگه بیخ وباسي. عظیم خان، وروڼه یې، سرداران او حکومتی لښکر په دی سخته کې او په دی ځای هم، د کابل رود په بني اړخ ولاړ ننداره کوله.

رنجیت سنگه د افغان سردارانو د بزدلی، د وطن په پرتله د سرو او سپینو زرو سره د مینې او بی د څېړنې په افواه د باور د خویونو څخه گټه واخیستله. او شپه په شپه یې دا گنگوسه خپره کړله چې د عظیم خان خزانه چې د پېښور سره چېرې وه د ده کشر ورور دوست مامد وتښتوله. دا گنگوسه عظیم خان او د ده سردارانو ته ډیره په چل ورسول شوله. عظیم خان ریښتیا مالوم نه کړل او نه یې د افغان اولسي لښکر له لاسه د وطن د غټ دښمن رنجیت سنگه د ډیر ژر په بدلېدونکي ماتې امکان، او د وطن د ژغورني اړتیاو ته وکتل. بس په غر غرو او ژړا یې پېل وکړ ، د سر او بریږی وینښتان یې شکول ، سر او سینه یې په سوکانو وهله، او اوښکې یې په بریره کې گڼې گڼې تویېدلې.

د افغان پتمن اولس په مېرانه ، توره، سر بنندنه او ټینگه اراده موندلې بری، د جاگیرداری(فیوډلی) رهبري د لاسه یو ځل بیا خاورې ایری شولو. عظیم خان بی د څه لاس بنورولو مېدان پرېښودلو او په شپه پېښور ته روان شولو، ټول افغان اولسي او حکومتی لښکر یې تیت پرک کړلو.

د ذکر وړ خبره دا ده چې په چې هزاره کې په ۱۳ جولای ۱۸۱۳ م ، د هرات په کافر قلا کې د ۱۸۱۷ م کال په وروستو شپو کې، او بیا په نوښار کې په ۱۴ مارچ ۱۸۲۳ م افغانانو د خپل تاریخ د ژوند گټلې جهگړې یواځې په دی باندې بایلیلې دي چې اولس به توره وکړه او په ډیره سر بنندنه به یې دښمن ته ماته ورکړه، خو سالار یا سالاران به د خپل طبقاتي خوی له کبله د دی مشرۍ وړ ونه ختل. د افغان لښکر د گټې څخه به یې د حالاتو سره سمه گټه وانه خيستله. له ویری یا ناپوهۍ، به یا خو یواځې د یو مشر د اس څخه پریوتلو سره به نورو مشرانو زړه وغورځولو، او پښې به یې وختلې، یا به یې په تشه افواه/گنگوسه

په نوبنار کې د افغان د ماتې وروسته، رنجیت د اباسین له غاړې د خیبر درې تر خولې، ټول افغانستان لاندې کړلو. او ټوله سیمه یې وسپړله. بیا یې وطن پلورونکی یار مامد باجگزار ولگولو.

د عظیم خان د خزانی د غلا گنګوسه دروغ شوله، او په یوه خبره، د افغانستان بری په ماته بدلونکی عظیم خان اوس هم په افغانستان حکومت لا د ځان حق بللو، او کابل ته رهي شولو، خو په لاره کې د افغانستان د غمه نه، د خزانی له غمه په لټه بند کې زړه چاودلی مړ شولو.

د فتح خان د وژلو له ورځې (۱۸۱۸) څخه تر نوبنار تر جگهرې پورې (۱۸۲۳) په پینځه کاله کې رنجیت د یو لړ څه په پرته، د افغانستان د اباسین د غاړې ټوله سیمه (ډیره غازيخان، ډیره اسماعیل خان، پېښاور او هزاره) ونیوله. استعمارچي لیفټنټ جنرل میګن له دی یو سل پینځه کاله وروسته په ۱۹۲۸ کې په خپل کتاب «، افغانستان»، کې پر مخ ۹۵ داسې لیکي، دا خبره د ذکر وړ ده، چې اوس په ۱۸۲۳ کال کې د اباسین څخه تر غرو تر لمنو افغان ولایتونه بیخي هغسی، لکه چې برتانيا د سکھ سلطنت او سکھ سرحد نیولی دی، او بل دا چې کټ مټ تر هغه ځایه چې نن هم زیاتره برتانوي انتظامي پوله جوړه ده د رنجیت سنگه- لاندې و،» .

د پایښد د زمانو د افغانستان ویش (۱۸۲۳)

د پایښد، چې شاه زمان په ۱۸۰۰م کال کې وژلی و، یویشتم ۲۱ زامن پاتې شوي وو. د پایښد مشر زوی فتح خان په ۱۸۱۸م کال کې، کامران، د ایرانم د باچا فتح علی شاه په وینا وروند کړلو، او بیا یې ووژلو، له دی څخه وروسته بل مشر عظیم خان، په ۱۸۲۳م کال کې د نوبنار د ماتې وروسته مړ شولو، نور نو د یوې مور څخه یار مامد، سلطان مامد طلايي او نور وو چې وروسته د پېښاوري برادران په نامه وپېژندل شول. د بلې مور څخه پردل، کوهان دل، شپردل، او نور وو، چې د دل برادران یا کندهاري برادرانو په نامه پېژندل کېدل. دوي تر پایه د کندهار ولایت نیولی و، نواب جبارخان چې وروسته یې له انگرېزانو سره بڼه راشه درشه لرل، د بلې مور څخه و. او تر ټولو کشران وروڼه دوست مامد او مامد خان لا له بلې مور څخه وو، چې دوست مامد پکې مشر و. دلته رنجیت سنگه د افغانستان د اباسین د غاړې ولایتونه لاندې کړل، هلته عظیم خان مړ شولو، او په میراثه کې یې د دیرشو کروړو روپو (چې په هغه وخت کې دیرش لکهه پاونډ سترلنگ قیمت و) جاییداد پاتې شولو. د سردارانو وروڼو د یوبل ځله خوړلو لپاره دا بڼه غوښه وړ هې و. دا وو چې په دوو ډلو کې سره

په دی هر دور کې ایوب باچا له کابل څخه وتښتېدلو او په لاهور کې د رنجیت سنگه ننوتی او وظیفه خور شولو په دغه ۱۸۲۳م کال کې دی سردارانو وروڼو د کابل وېش داسی وکړلو:.

ا. د عظیم خان پاتی جاییداد به ټول د دل برادرانو سره وي. چې د باندني يرغل د مخنيوي لپاره به لگيري. د کندهار ولایت او سیمې به هم د دی وروڼو سره وي. ب. د پېښاوري وروڼو سره به سکر، لوگر او نیم کابل ولایت وي، د رنجیت سنگه لاندی کړي افغان ولایتونه، ډېره جات او پېښور به هم له دوي سره وي. ج. دا پاتی نیم کابل، کوهستان، او کوه دامان د دوست مامد په ونډه شول. د. د جلال اباد ولایت، او سیمې د یو وراره زمان په برخه شوی. ر. د غزني ولایت او سیمې د دوست مامد د ورور مامد خان شوي. ن. غلجی سیمې د نواب جبار خان په برخه وختلي.

په دا ډول د افغانستان د خاوري ویشل، او نوکي نوکي کول، د دی وروڼو د وطن دښمنی سره دا هم ښکاره کوي، چې د یو څو کسانو پرته، د وخت استحصالی طبقې بیا په پرته د دوي لور قشرونه، چې دی وروڼو یې نمایندگي کوله، د خپلي خاوري او خلکو څومره غټ دښمنان وو.

یوی خوا ته افغان اولس، پرله پسې، محنت، زیار او خاوري کښله، هیواد یې ابادولو، هر کله چې به پر وطن د باندني يرغل د مخنيوي اړتیا وه نو توری ته به یې لاس کولو، او د وطن په ننگ به ټینگ ودرېدل، په ډیره مړانه او سر ښندنه به یې د خپلي خاوري ژغورنه کوله. بل لوري ته، د وطن او خلکو دښمن دا قشرونه، چې د هیواد د زیار کښوخلکو د محنت هر څه یې لوټل، د وطن د پیداوار ټول وسایل یې لاندې کړی وو. په مرنی خاوره یې ورور وژنه او فساد جوړ کړی و. او د دی ټولو سربېره به یې د باندني دښمن سره هم لاس وو. او د خپلي خاوري او خلکو خلاف به یې نس ورسره گډ و. هغه ته به یې یو خو هیواد بې د تکه توکه ور وسپارلو او بل به یې په هغه وپلورلو، او د هغې عوض به یې واخیست. تر څو چې د خپلو استحصالی، وطن دښمنه، شومو غرضونو د پاره یې وطن ځینې کنډ کپړ کړلو.

او دغو چې یې د وطن استحصال کولو، او وطن پلورونکي وو، د وطن سیاسي واک او اختیار هم د دوي په لاس کې وو. او ښه مړونه لا هم بلل کېدل. او اولس چې یې محنت کولو، د وطن په ننگ یې مړانه کوله، او سرونه یې ښندل، استحصال یې کېدلو، له واک او اختیار محروم وو، او د وخت د زمامدارانو، او امتیاز لرونکو له لاسه سپک لا له لاسه وو. د جاگیرداری ټولنیز نظام، بلکه د هر طبقاتي معاشي ټولنیز نظام به هرو مرو دغه نتیجه وي.

په ۱۸۲۳م کال کې د افغانستان سياسي صورتحال (وضع) دا وه چې هرات تر مامود د واک لاندې و، چې دی په ۱۸۲۸م کال کې مړ شولو، نو يې زوی کامران واکمن شولو. د اباسين د غاړې افغانستان رنجيت سنگه لاندې کړی و. او پر مخ غلی و. دل ورونو کندهار نيولی و. قطبي افغانستان جلا جلا واکدارانو ځله وپشلی و. شاه شجاع تر فېرنګي تر سيوري لاندې، د نورو وړانيو لپاره سترګې پوتې کړی وې.

دا وخت يواځې په کابل کې د دوست مامد زړه غوښتل چې افغانستان يو کړي، جلا جلا واکداري ورکې کړي، او د رنجيت سنگه نيولی افغانستان هم آزاد کړي. دوست مامد په دوه کاله کې د کابل ولايت هغه بله نيمه او د نواب جبار خان په لاس کې ولایتونه، د ځان تر واک لاندې سره يو کړل. او بيرته يې د يو افغان دولت بنسټ کښېښودلو.

د عظيم خان زوی حبيب الله چې تش د نامه مشر ټاکلی شوی و. په دوه کاله کې دوست مامد، و يار مامد ته پېښاور ته وشاره.

د نيولی افغانستان د پښتنو اولسي جنگونه او سيد احمد شاه بريلوي ۱۸۲۴ تر ۱۸۳۱

په دی شپو کښې رنجيت سنگه ته د افغانستان د نيولو سودا ډيره گرانه پريوتله، ۱۸۲۴م کال کښې له اټک څخه پورته د اباسين په دواړو غاړو پرتو د تور غره افغانانو، (چې اوس په مردان او هزاره اولسوالو کې دي) د رنجيت سنگه جرنيل هري سنگه نلوه ته کلک گوزارونه ورکړل. رنجيت سنگه خپل جرنيل په ډېره گرانه له ټکېدلو څخه بچ کړلو.

په دی شپو کې د هندوستان د پنداري تحريک د مشر امير خان افغان، يو پېرو د بريلي سيد احمد شاه و. د پنداري تحريک ورورسته چې امير خان په ۱۸۱۹م کال کښې د ټونک نواب جوړ شو، نو احمد شاه ورومبې خپل پېروان له کلکتې څخه خانه کعبې ته بوتله، بيا په ۱۸۲۶م کې بېرته ډلي ته ولاړل. او د مذهبي جنگ ږغ يې وکړلو. له ټونک څخه د سنده په لار کندهار ته راغلو خو هلته يې ملاتړ ونه شولو. او له هغه ځايه د روه د غرونو په مرکزي سيمه تير شو، او د پېښور د ولايت د يوسفزو په سيمه کښې يې په پنجتار کښې په ۱۸۲۸م کال کې ځای جوړ کړلو.

ځکه چې د پېښاور او هزارې پښتانه د خپل وطن د خپلواکۍ لپاره له سکې سره په جنگ اخته وو. رهبري يې غوښتله، د سيد احمد شاه له مذهبي عقايدو څخه پرته، د وطن د خپلواکۍ لپاره، د سکې خلاف د جنگ لپاره يې سيد احمد ته په زړه کې ځای ورکړلو. وروسته دا ځای د پټنې د وهابي تحريک اوبيا په ۱۸۵۷ کال کښې د هندوستان ازادۍ د تحريک مهم سنگر و. وروسته په ۱۸۶۳م کال

هر څه چې وو ، د آزادۍ غوښتونکي پښتانه مېرني په احمد شاه راغونډ شول لومړۍ يې د پېښور په ناوه (وادي) کې په اکوره کښې په سکه برید وکړلو، که څه هم سکه سالار په شا کرل خو بيا هم د وطن پالونکو لښکر ډير پياوړی وو. په ۱۸۲۹ کال کښې ، د احمد شاه په مشرۍ کښې د ننګياليو او سرتېرو پښتنو خلکو دی لښکر د سکه باجگزار يار مامد ته ماته ورکړه، او پېښور يې ونيولو، سلطان مامد طلاي سکه جنرل شېرسنگه او جنرل وېنچوره په ډيره گرانه بچ کړلو. بيا نو سکه لښکر د اباسين کښې غاړی ته پوری وتلو، ، دا وخت د غرونو او سمو نور افغانان مېرني خلک په وطنپال لښکر کې راټول شو. په ۱۸۳۰م کال کې يې بيا په سکه لښکر برید وکړلو، خو هري سکه ماته ورکړله، او د اباسين څخه يې لويديز لوري ته بيرته راپوری ويستلو، وروستو دی ملي لښکر پېښور ونيولو، او له سکهانو څخه يې ازاد کړلو، سلطان مامد طلايي د پښتنو خلکو د لښکر د سالار احمد شاه بريلوي تر واک لاندی شولو.

سيد احمد شاه بريلوي چې پښتانه له سکه څخه ازاد کړل نو يې دغه پښتانه او سيمي د خپلو پيروانو د زمامدارۍ لاندی کړل. نو د پښتنو په سترگو کې احمدشاه بريلوي ډير پرېوتلو، په دی حالاتو کې سلطان مامد طلايي ، سيد احمد بريلوي ته ماته ورکړه. او بيا وروسته په می ۱۸۳۱م کال کښې سکه لښکر په بالاکوټ کې تر احمد شاه جار وتلو او احمدشاه يې ووژلو، نايبان يې پښتون اولس سره تیت پرک شول او کهول يې بېرته د ټونک نواب ته ولاړلو.

د نوښار د ۱۸۲۳م کال له ماتې څخه وروسته، د ۱۸۲۴م څخه تر ۱۸۳۱م پوری د سکه نيولی افغانستان د خپلواکۍ لپاره د افغان اولسي لښکر و پخپله، بيا وروسته د سيد احمد بريلوي په مشرۍ کې د پرله پسې مبارزې دا نتيجه وختله چې سکه يرغلگر لښکر يې د اباسين کښې غاړی ته پوری ايستلو، او د پېښور څخه تر هزارۍ پوری ټول افغانستان يې له سکهانو څخه ازاد کړلو، خو په پېښور کې سلطان مامد طلايي بېرته واکمن شولو، د سکه ورسره هيڅ تعلق پاتی نه شولو، يانې د وطن فروشانو باييلي افغانستان ، اولس بېرته ازاد کړلو خو وطن پلورونکی يې بيا هم واکدار پاتی شولو ، او دا ډول کارونه څو څو ځلې شوي دي.

امير دوست مامد خان (۱۸۲۶)

په دی دوران کې د ۱۸۲۳ له ویش څخه وروسته، دوست مامد له کابل څخه ډېر گړندی، په جلال اباد، منځنی افغانستان، غزنی او ختيز افغانستان ، مرکزی افغان دولت بېرته ټينگ کړلو ، او په ۱۸۲۶ کښې يې د مرکزی افغان فيوډالی باچاهی دولت بنسټ کېښود. او د امير دوست مامد په نامه د افغانستان نوی باچا شولو.

د فېرنګې د تجارت، ترقۍ او امن جوړولو هلې ځلې ۱۸۳۱ تر ۱۸۳۴

دلته له ۱۸۱۸ کال څخه تر ۱۸۳۱ کال، سکھ او افغان له یو بل سره په خونړو جنگونو بنځ وو، سخته مبارزه وه، هلته فېرنګې له هرې ویرې ازاد، له پنجاب پرته، نور ټول هندوستان په خپل استعماري سلطنت ګډ کړلو. اوس یې نو پنجاب، سنده او افغانستان ته د ګامونو د اخیستلو د پاره جاج اخیستل پیل کړل. په ځان یې د امن خوښونکي او تجارت ته د وده ورکونکي کمپله واچوله. انګریز په خپل استعماري سیاست کښې سنده لا له پخوا جلا ساتلی و. که څه هم د رنجیت سنگه د سنده نیولو ته زړه کېدلو، خو انګریز که یو خوا د ډېره جات او پېښور افغان ولایتونو په نیولو نه خواښیني کېدلو خو بل خوا یې رنجیت سنگه د سنده په لور هم نه پرېښودلو. په ۱۸۰۹ م کال کې چې د فېرنګې استاذي الفنسټن شاشجاع ته وړاندیز وکړلو چې، انګریز به په سنده د شاه شجاع واکمني ومني، که دی د فېرنګې سره څه لوظنامه وکړي، نو ګورنر جنرل د الفنسټن د دی وړاندیز څخه ډیر په سختۍ پر شا شولو. او ویې ویيل چې دا تجویز د سنده د حالاتو په باره کې ناپوهی څرګندوي. مطلب یې دا و چې ډیر ژر به یې د بل چا د مرستې سنده به د خپلو کورنیو حالاتو په نتیجه کې پخپله د فېرنګې لمن ته ولویږي. دسنده جاګیردارو واکمنانو د انګریز مخنیوی نشو کولی. نو فېرنګې ته د بل چا د منځ ته را اچول پکار نه وو. لنډه دا چې فېرنګې په دی شرایطو کې په اباسیند او نورو دریابونو کې د تجارت د پرانیستلو کمپله په ځان واچوله، او یو لور ته یې په افغانستان کې د لاس وهنې لپاره د افغانستان او شاوخوا هر اړخیز جاج اخیستل پیل کړل. او بل خوا یې، د رنجیت سنگه، شجاع او ایران د فتح علی شاه پر یو ځل بیا چمتو کړله چې افغانستان د فېرنګې د توپک ځلې ته ورولي.

د پوتینګر او برنز د جاسوسی پلاوي ۱۸۳۱ تر ۱۸۳۴

دا وخت د برتانوی هندوستان ګورنر جنرل لارډ ولیم بېټنگ و، په کال ۱۸۳۱ م کښې یې کرنل پوتینګر، د سنده امیرانو ته په ښکاره تجارتي او په اصل کې د جاسوسی په پلا واستولو. دی پوتینګر په ۱۸۱۰ م کال کې بلوچستان، افغانستان او ایران، د دی هیوادونو په جامو او کره وړه کې په پښو کتلی وو او د دی په باره کې یې د جاسوس په حیث فېرنګې ته ډیر مالومات ورکړي وو. وروسته د دی پلاوي یو غړي لېفټننټ برنز له سمندر څخه د اباسین او بیا د پنجاب د نورو دریابونو د اوبو په لار، د برتانیې د باچا له خوا په سوغات کې اسونه، په لاهور کې، د رنجیت سنگه دربار ته ورسول. ، دا د اوبو په لار د اسونو سوغاتو، یواحي د دریابونو او نورو حالاتو جاسوسی غرض درلودلو. د ډول ډول څار

لیفتننټ جنرل میګمن د خپل کتاب ،، افغانستان،، پر مخ ۱۰۵ م داسی
لیکي، د لارډ ولیم انډینې ، د ده د هندوستان د سوکالی د پاره
عملیاتوڅخه، د نسل انساني لپاره، د پرامن او تجارتي منځنی اسیا ، گتو
ته راګرځول شوی وي.

لیفتنت الیگزیندر برنز د بخارا په پلا (۱۸۲۳ تر ۱۸۳۴)

د سنده او د پنجاب د څار وروسته ، دی گورنر جنرل لیفتنت الیگزیندر برنز ، په ۱۸۳۲ کال کې ، بخارا ته واستولو. په ۱۸۳۲ کې دی د لودهيانی رهي شو، د لاهور په لار د اباسیند په غاړه اټک ته ورسېدلو، په مارچ کې دلته تر اباسیند راپورېوت، او د پېښور په لار کابل ته ، پر ۱۰ می ۱۸۳۲ ورسېدلو، له ده سره د ده کشمیری مرستیال موهن لعل هم ملگری و. تر برنز د مخه، د اتلسمې پېړۍ په وروستيو کلونو کې ، فېرنګی فارستر، په ۱۸۱۰ م کال کې، مشر پوټینګر په ۱۸۱۲م کال کې ، بناغلی ډوري په ۱۸۲۶ کال کې ، د بنگال سروس سټرنګ په ۱۸۲۷م کال کې، چارلس مېسن په ۱۸۲۸م کال کې ، د بنگال سویلین فریزر په ۱۸۲۹م کال کې، امریکن هرلان ، او بیا د بخارا یهودیانو ته د عیساییت د تبلیغ په پلمه راغلی وولف، پو نیم څه په پرته نور ټول په افغانستان کې د ملا او پیر په جامو کې گرزیدلي وو. له دی سره ، هغه یورپین او انګرېزان چې نومونه یې لا تر اوسه نه دی ښکاره شوی، هم ډېر دي، په دوي کې ډیرو خپل یاداشتونه هم لیکلي دي. د دوي یواځینی موخه د افغانستان څار او جاسوسی کول وو.

Error! Bookmark not defined. هر څه چې وو، الېگزیندر برنز په کابل کې د نواب جبار خان سره ډېرې شپې تېرې کړلې. بیا په افغان جامو کې د قطبي افغانستان په لار **defined.** بخارا ته ولاړ. هلته یې هم باچا او وزیر تود هرکلی وکړ. بیا په ایران کې د مشهد په لار ، خلیج فارس ، او له هغه ځایه کلکتې ته ولاړ. له هغه ځایه برتانوی حکومت انگلستان ته واستولو. چې د منځنی اسیا په مسله ، د گورنر جنرل ولیم نټنګ ، د نسل انساني په عشق،، کې د ویلېدلو حال ورکړي. په تېره یې له روس څخه د افغانستان د ساتلو په ضرورت ډیر زور واچولو.

لنډه دا چې فېرنګی د خپل څرک برنز په لاس د افغانستان، منځنی اسیا او ایران څار وکړ. نو یې په افغانستان کې د ښکاره او نیغ په نیغه د لاس وهنی پرېکړه وکړه. لا تر اوسه چې د پوټینګر او برنز د څار او جاسوسی عملیات لکيا وو، فېرنګی د ایران باچا فتح علی شاه، رنجیت سنگه ، او شجاع یو ځل بیا پر افغانستان ور ایله کړل.

د فتح علی شاه، رنجیت سنگه پره او نیوکې ۱۸۳۲ تر ۱۸۳۴

په هرات اتم یرغل ۱۸۳۲ :

په ۱۸۳۲ م کال کې چې برنز د لومړي ځل لپاره افغانستان ته ولاړ، د ایران باچا فتح علی شاه ، خپل ځای نشین شهزاده عباس ، د ایرانی خراسان والي کړلو. او د هغه ځوی په هرات د اتم ځل لپاره یرغل وکړلو. محمود په ۱۸۲۸م کال کې مړ شوی و، او ځوي کامران یې د واک واګي په لاس کې نیولي وو. هغه خپل وزیر یارماد ، شهزاده ته مشهد ته واستولو، شهزاده چې عباس مرزا نومېدلو دغه وزیر هلته بندي کړلو، او د هرات ده ته د ورکولو لپاره یې ډېر زور ورباندې واچولو، او تشدد یې پری وکړلو، خو وزیر یې مات نه کړی شو، بیا چې شهزاده ناجوره شو نو وزیر یې ایله کړلو، او ځوي یې د هرات قلا بندي واخیستله، په دی یرغل ، فتح علی شاه ، هغه له پخوا د فېرنګی ورکړی موخه لکه د افغانستان سپکول او ویجاړول سرته رسول غوښتل. د دی وړانیو برسېره، ده دا هم غوښتل ، چې د افغان اولس

¹ افغان جرګه ډاټ نېټ

په دی شپو کې باچا فتح علی شاه، او ولیعهد شهزاده عباس مرزا، په یو څو میاشتو کې پرله پسې مړه شول، او د هرات قلا بندې پای ته ورسېدله. خو بیا یې وطن وران او ویجاړ کړلو، او د افغانستان مخ ته یې داسې دورې جوړې کړې چې د فېرنګي استعمار پکې پټ شو.

شجاع (۱۸۳۲ تر ۱۸۳۴)

په هرات د دی یرغل د مخه، فېرنګي د ژبې لاندې شجاع ته وویيل، چې د ده په یو ځل بیا ځان ازمويلو دوي هيڅ اعتراض نه لري، که څه هم دا ضروري نه ده، که دی مات شي، نو بیا به یې هم الاونس دوه چنده شي. مطلب دا چې، شجاع ته یې په افغانستان له لودهيانې څخه د دویم برید اشاره د ډیر مکر او فریب په ژبه وکړله. الاونس یې و دی ته پرینوو چې، گوره د ناکامی وروسته به د ده ساتل څومره گټور وي. په دی اس کې به له دی وروسته د زغلبولو سپک او توان هم وي او که نه؟

د دی اشارې وروسته شجاع، رنجیت سنگه ته لیکل پیل کړل. په خپله استعمارگران وايي، چې له دی سره د انگریز په دی مهم کې نور زړه ولگېدلو، او له ماتې وروسته د الاونس د ختم کېدلو د امکان خبره یې پرېښودله. پر ځای د دی یې د الاونس دریمه لاد مخه ورکړله. او د مکر خبره دا ده، چې د شجاع و یرغل ته د چمتو کولو سره سم یې و ده او امیر دوست مامد دواړو ته وویيل، چې برتانیه په دوي کې د یو څنگ هم نه وهي. شجاع په افغانستان یرغل ته تیارول او بیا د بي پلوی او لاس نه وهنی ناره کول، دغه خو د استعماري سیاست کمال دی. ! امیران سنده هم له شجاع سره د مرستی لوظ وکړلو.

په ۱۸ مه فروری ۱۸۳۳م کال شجاع له لودهيانې څخه مخه راوکرله، رنجیت سنگه و ده ته یو لکه روپي ورکړلي، او دوي دواړو ځان پله پوهه کړلو، شجاع شکار پور ته راغی، امیران سنده په شا شول، په ۹مه جنوری ۱۸۳۴م کال یې له روهری څخه دولس میله د سنده لښکر ته ماته ورکړه، امیران سنده پینځه لکه روپي (۵۰۰۰۰ سترلنګز) ورکړلي. د بارې لښکر یې د هندوستانی روهيله څخه جوړ کړلو، او د سکات لینډ کیمبل، چې پخوا د کمپنی په پوځ او بیا په سکھ پوځ کې وو، اوس د شجاع د دی لښکر مشر و.

په کندهار یرغل (۱۸۳۴)

شجاع په ۱۸۳۴م کال کې کندهار قلا بند کړلو، دل برادرانو له دوست مامد څخه مرسته وغوښتله، شجاع درې میاشتي وروسته په بنار برید وکړلو، چې شند شو، دوست مامد هم راورسېدلو، شجاع د کندهار و لوپدیځ ته ځای و نیولو، د دوست مامد او کندهاري ورونیو گډ لښکر پری برید وکړلو، د لښکر فېرنګي مشر کیمبل سخت ټپي شو، د هندستاني لښکر لکي ووتله، او په ۲م جون شجاع ماته وخوره او سیستان ته وتښتیدلو، بیا له هغه ځایه خان قلات میر محراب خان چې د میر مامود خان زوی او میر نصیر خان نوري نمسی و، ته ولاړلو. او بیا له هغه ځایه ژوندی د فېرنګي سیوري ته ورسېدلو. کیمبل ټپي و نیول شولو، وروسته د شېر مامد په بلخ کې د افغان لښکر مشر و، ویل کیري چې په ۷-۱۸۵۶م کال کې مړ شو.

د رنجیت سنگه په پېښور یرغل ۱۸۳۴

لکه چې مخکې وویل شوی دی، شجاع د فېرنګي په خوښه په ۱۸۳۴م کال کې په افغانستان د کندهار له لوري یرغل وکړلو، رنجیت سنگه هم په دی منصوبه کې د شجاع سره گډ و، د دی لپاره یې ده ته پېسي ورکړی او ځان یې پله پوهه کړلو، په ۱۸۳۲م کې په هرات د فتح علی شاه، او په ۱۸۳۴م کې په کندهار د شجاع یرغلونه، که یو له بل څخه جلا واقعي دی،

رنجیت سنگه په دی ځل په لومړۍ پلا د بنو او کوهات افغان سیمې ونیولې، د شجاع او فېرنګي اصلي دسیسه /سازش سرته ورسېدلو، رنجیت سنگه پېښور ونیولو او دی بېرته لودهیاني ته ولاړ، له دی وروسته د بنکته ډېرو علاقې، (د ډیره غازي خان خواوښا، د اباسین او سلېمان غره تر منځ د اباسین د غاړې اوږده تړاړه) د امیران سنده، انگریز او رنجیت سنگه د سازشونو په نتیجه کې رنجیت سنگه لاندې کړی - او دلته یې د سلېمان غره په درو کې زړې قلاوې بېرته ابادې کړې.

امیر دوست مامد خان، رنجیت سنگه، انگریز او پېښور ۱۸۳۴ تر ۱۸۳۸

امیر دوست مامد خان غوښتل چې په افغانستان کې حالات سم شي. د سردارانو له لاسه جلا جلا افغان خاوره یو شي. او د یرغلګرو لاندې کړی افغان خاوره پېښور او نوره، بېرته ازاده کړي. او په هېواد کې معاشی سیاسی او ټولنیز ژوند پر مخ رهي شي. دوست مامد د دی لپاره د لارو امن او د تجارت و مخ تګ ته ډیره اهمیت ورکاوه. ده له انگریز سره، د خپلواک ملي حاکمیت لرونکي، او یو متحد افغانستان، د سیالی او برابرۍ په بنسټ اړیکي جوړول غوښتل، او غوښتل یې چې، فېرنګي ده ته د افغانستان په خاوره یرغلګر رنجیت سنگه په خلاف کومک ورکړي. خو دی په دی پوهه نه و، چې د کورني وجوهاتو په پرته، د افغانستان په کنډ کېر کېدلو کې د فېرنګي د سازشونو /دسیسو هم لویې لاس و. پېښور خو د فېرنګي، شجاع او رنجیت سنگه په سازش مریبې شوی و. او بیا دا چې په اصل کې فېرنګي پخپله پېښور ته سترګې پټې کړې وې. رنجیت سنگه خو هسې یو اله کار و. او د انگریز د اصل اهدافو یې هسې ځان ناخبره اړولي و. هري سنگه چې افغان خاوره لاندې کړه، نو دوست مامد د دی د ازادۍ لپاره په مبارزه لاس پورې کړلو، ده چې د دی لپاره کوم گامونه واخیستل، په هغو کې ځینې داسې و، انگریز ته یې د دوستۍ لاس وروراندی کړلو، او د رنجیت سنگه خلاف یې کومک وغوښت. خو دوست مامد دی ته نه کتل، چې فېرنګي خو ټول هندوستان په دوستۍ کې نیولې و. او په افغانستان کې یې د لاس وهني حق په،، دوستۍ،، کې تر لاسه کړی و. هر څه چې وو، خو دوست مامد بیا په ۱۸۳۵م کال کې د پېښور د ازادولو لپاره پخپله په سکه برید وکړلو، خو د سردارانو د سازشونو په نتیجه کې په ۱۱ م می ۱۸۳۵م د سکه تر مخ بېرته په شا ولاړ. وروسته چې، په مارچ ۱۸۳۶م کال کې د لارډ ولیم بنتینګ پر ځای لارډ آک لېنډ د برتانوي هند گورنر جنرل راغلی، نو دوست مامد د مبارکۍ او هرکلی لیک ورواستولو، خو د انگریز د افغانستان په ضد د محاذونو جوړولو او لاس وهنو سر بېره، لارډ آک لېنډ ځواب ورکړو،،، برتانوي حکومت د نورو آزادو دولتونو په چارو کې د لاس وهني عادت نه لري.،،.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**